Omar Ahmad, H. (2020). Leyla û Mecnûnî Mela Mehmûdî Bayezîdî
(deq, lêkolînewe, berawird). Folklor û Ziman, 1(1), 129-174.
Wergirtin/received: 17/02/2020
Qebûlkirin/accepted: 01/04/2020
ORCID: 0000-0003-1985-9512

لەیلا و مەجنوونی مەلا مەحموودی بایەزیدی (دەق، لێکۆڵینەوە و بەراورد)

هێمن عومەر ئەحمەد *

پوختە

ئەدەبیاتی زارەکی لە نێو مێژووی ئەدەبیاتی کوردییدا، جێگە و ڕۆڵێکی گرنگی هەیە، بە تایبەتیش ئەو تێکست و مژارانەی کە لە نێو گەلانی ناوچەکەدا بە تورك و عەرەب و فارسەوە بڵاو و جێی بایەخن. لەو سۆنگەیەوە ئەم توێژینەوەیە، بریتییە لە « دەستخەتی لەیلا و مەجنوونی مەلا مەحموودی بایەزیدی (دەق، لێکۆڵینەوە و بەراورد)» تێیدا دەستخەتەکە ساغ کراوەتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا توێژینەوەی لەبارەوە کراوە و لەگەڵ دەستخەتەکەی سەوادی (حارثی بەدلیسی) بەراورد کراوە. گرنگی ئەم بابەتە لەوەدایە ئەم دەقە لە ساڵی ٧٥٨١هوە بە یارمەتی ئەلیکساندەر ژابای کونسوڵی ڕووس نووسراوە و تا ئێستا ساغ نەکراوەتەوە و چاپ نەکراوە. وێڕای ئەمەش دەقەکە خۆی پەخشانە، ئەگەر چ بۆ دەقی نووسراو یان بۆ دەقی وەرگێڕدراو بگەڕێنرێتەوە، بۆ مێژووی پەخشانی کوردیی کورمانجی لە بەشی داستاندا گرنگی خۆی هەیە و دەبێتە یەکەمین داستانی پەخشان لە مێژووی ئەدەبیاتی کوردیی کورمانجیدا. لە توێژینەوەکەدا دەرکەوت کە ئەم دەقە کاریگەریی زۆری بەرهەمەکەی سەوادی بەسەرەوەیە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا تایبەتمەندیی و شێوازی خۆیشی پاراستووە.

وشەی کلیلی: مەلا مەحموودی بایەزیدی، لەیلا و مەجنوون، ژابا، سەوادی، پەخشانی کوردی

MALA MAHMUD BAYAZID'S MANUSCRIPT OF LAYLA AND MAJNUN (TEXT, INVESTIGATION, AND COMPARISON)

Abstract

Oral literature has its significant position in Kurdish literature, particularly, the texts and subjects which are well known among Turks, Arabs, and Persians. In this regard, the paper is an analytical paper of Mala Mahmud's script of Layla and Majnun (text, investigation and comparison) in which the script was finalized, the research was written about it, and was compared to the script of Sawadi (Harthi Badlisi). This subject is important in the sense that the text was written in 1857 in co-operation with Alexander Japa (Russian Ambassador), which has not been finalized and published yet. Despite of the text is prose in style, whether referring to written text or translated text, for the history of Kurdish Kurmanji (Northern Kurdish Dialect) in terms of legend has its own importance. The paper concludes that this text was effectively influenced by Sawadi's production; in addition, it has kept its feature and style.

Keywords: Japa, Kurdish Prose, Layla and Majnun, Mala Mahmudi Bayazidi, Sawadi

* Dr, Zanîngeha Soranê. Hewlêr-Kurdistan/ Îraq. Herwiha mamosteyê mêvan li Zanîngeha Bingolê. hemin.ahmad@soran.edu.iq, hahmad@bingol.edu.tr

پێشەکی

پەخشانی کوردی بە بەراورد لەگەڵ شیعردا مێژووەکەی دوور نییە، بەتایبەتیش لەنێویدا مێژووی وەرگێڕان و گواستنەوەی ئەدەبیاتی زارەکیی بۆ ئەدەبیاتی نووسین لە دوو سەدە تێپەڕ ناکات. ئەو بابەتانەی کە سەدان ساڵ لەنێو ئەدەبیاتی میللەتانی دەوروبەری کورددا بووبوونە کەرەستەی ئەدەبیات و لەنێو ئەدەبیاتی زارەکی و نووسیندا جێگەیەکی دیار و بەرچاویان هەبووە. بەتایبەتی داستان یان چیرۆکی لەیلاومەجنوون لەپاڵ چیرۆکەکانی تری ئەوینداری وەك شیرین و فەرهاد، یوسف و زلێخا بە شێوەی هۆنراو/ نەزم لەنێو دیالێکتەکانی کوردیدا گرانایی خۆی هەبووە. ئەگەر سەرەتاکانی مێژووی ئەو داستانانە بە شێوەی هۆنراو لەنێو کورددا بۆ ئەدەبیاتی گۆران بگەڕێنینەوە، ئەوا لەپاڵ داستانی خۆماڵی وەك مەم و زینی خانی کەم تا زێدەیش لە ئەدەبیاتی کورمانجیدا بایەخ بەو داستانانەش دراوە کە لە نێو گەلانی ناوچەکەدا بەربڵاو و جێی گرنگی و بایەخن.

ئەم توێژینەوەیە بە ناوی (لەیلا و مەجنوونی مەلا مەحموودی بایەزیدی- دەق، لێکۆڵینەوە و بەراورد) توێژینەوەیەکی شیکاریی بەراوردە و هەوڵێکە بۆ نووسینەوەی دەستخەتەکە کە بۆ یەکەم جارە دوای نزیکەی ١٦٠ ساڵ تێکستەکەی بە تەواوی دەخرێتەڕوو. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو ئەگەر و گومانانەی کە لەسەر دەسخەتەکە هەبوون بەوەی لە زمانی ترەوە وەرگێڕدراوە یان لە بەرهەمەکەی سەوادی/ حارسی بتلیسییەوە وەرگیراوە، ئەمانەش دەخاتە ڕوو و دواتر بە وردی بەش بەشی چیرۆکەکە لەگەڵ بەرهەمەکەی سەوادی بەراورد دەکات، بەراوردەکەش پشتی بە ڕێبازێکی دیاریکراو نەبەستووە، بەڵکو وەك بەراوردێکی وەسفی، خاڵە هاوبەشەکان دەستنیشان دەکات و دەگاتە ئەو ئەنجامەی کە ڕاستە ئەم بەسەرهاتەی لەیلا و مەجنوون وەرگیراوە و وەرگێڕدراوە، بەڵام زۆرتر کەوتۆتە بن کاریگەریی بەرهەمەکەی سەوادی و لەوێوە لە هۆنراو/ نەزمەوە کراوەتە شێوەی پەخشان.

ئەم بەرهەمە لە ئەرشیڤی ئەلیکساندەر ژابا پارێزراوە و گرنگییەکەی بۆ مێژووی پەخشانی کوردیی بواری وەرگێڕان هەیە و بەتایبەتیش چ بۆ داستانی بە پەخشان نووسراو، یان چیرۆکی نووسراوی کوردی دەبێتە یەکێك لە دەستپێکەکان. توێژینەوەکە وێڕای ناساندنی دەستخەتەکە، چی لەبارەی دەستخەتەکەوە لەلایەن توێژەرانەوە نووسرابێ خستوویەتیە ڕوو و دواتر لە ڕووەکانی (دەستپێك، کۆتایی، ناوونیشانی بەشەکان، پاساوی کردنە کوردیی بەرهەمەکە، مێژوویەکی هاوبەشی هەردوو بەرهەمەکە و دەربڕینە هاوبەشەکان) خاڵی هاوبەش و وەکیەکی

هەردوو بەرهەمەکەی بە ڕوونی دەستنیشان کردووە. لە کۆتاییشدا چەند ئەنجامێکی نیشان داوە، ئەنجا بە ڕێنووسی ئێستای زمانی کوردی-ئەلفبای ئارامی تەواوی دەستخەتەکە نووسراوەتەوە.

١-ناساندنی دەستخەتەکە

ئەم دەستخەتە بە کورتی و ناوەڕۆك تەواوییەوە داستانی لەیلا و مەجنوون بە شێوەی پەخشان دەگێڕێتەوە و هەژدە ناوونیشانی بۆ بابەتەکان تێدایە. مەلا مەحموودی بایەزیدی[1] بۆ خاتری ئەلیکساندەر ژابا[2] لە ساڵی 1274 ی زایینی نووسیویەتی. دەستخەتەکە لە

1 مەلامەحموودی بایەزیدی لە دەوروبەری ساڵی 1797 لە ناوچەی بایەزید لە باکووری ڕۆژهەڵاتی کوردستانی توركیا لەدایك بووە، هەروەك لە نامەكەی ژابا كە بۆ سانتپرستبۆرگی ناردووە ئاماژەی بەم ساڵە داوە. هەر لەوێش دەستی بە خوێندن کردووە، پاشان لە تەورێز فێری فارسی بووە، ئنجا سەر لەنوێ هاتۆتەوە شارەکەی خۆی و بووە بە بەڕێوەبەری قوتابخانەی ئایینی (حوجرە). بایەزیدی لەگەڵ شكانی بەهلوول پاشای کورد، دووایین میری کورد لە بایەزید، شارەکەی خۆی جێدێڵێ و دەچێتە ئەرزەڕۆم و لەوێ دەبێتە خواجە، پایەیەکی بەرز لەناو نووسەر و ڕۆشنبیرانی ئەوێ داگیردەکا. لەکاتی ڕاپەرینەکەی بەدرخان پاشای جەزیرە لە ساڵی 1846 دژی عوسمانییەکان، مەلامەحموودی بایەزیدی بەرپرسیارییەکی مێژوویی دەکەوێتە ئەستۆ ئەویش نێوەندگیری عوسمانییەکان و بەدرخانییەکانی کردووە، بەڵام دواتر عوسمانییەکان بە تۆمەتی ئەوەی کە لایەنگیری میری بەدرخان بووە تۆمەتی خیانەتی دەدەنە پاڵ و زیندانی دەکەن و دواتر بۆ شاری وان ی دووردەخەنەوە. سەرچاوەی دیکە پێی وایە دوای ئەوەی بایەزیدی لە مەدرەسەی خانی لە بایەزید مودەڕیسایەتی دەکات، لە ساڵی 1855 شەڕی عوسمانی و ڕووسان دەقەومێ و لەبەرهەندێ بایەزیدی ناچار دەبێت بەرەو ئەرزەڕۆم کۆچ بکات و لەوێ لەبەر هەژاریی تووشی ڕەوشێکی ناخۆش دەبێت و دوای ئەوەی لە قونسلخانەی ڕووسیا ژابا دەناسێت، ئیدی دەرگای کار و خەباتی بۆ دەبێتەوە.1 شارەزایی بایەزیدی لە بارەی چوار زمانە گرنگەکەی ڕۆژهەڵاتدا هێندە فراوان بووە، کە لەناو نووسەرەکانی شاری ئەرزەڕۆمدا تەنیا روو لە بایەزیدی دەکرا بۆ نووسین بە فارسی یان بۆ وەرگێران لە فارسییەوە بۆ تورکی. لە ڕەوانبێژی و ئەدەبیاتی عەرەبی و فارسی و تورکیدا شارەزاییەکی بێ وێنەی هەبووە. قورئانناس، مەلایەکی شارەزا، نووسەرێکی بەتوانا بووە. لە نازناوە ئەدەبییەکانی مەلامەحموودی بایەزیدی: مەحموود ئەفەندی، فەقیرمەحموود ئەفەندی، خواجە مەحموود ئەفەندی،1 مەلا ئەفەندی، حاجی مەحموود ئەفەندی بووە. لە ساڵی 1863 کۆچی دوایی کردووە. بۆ زیاتر زانیاری بڕوانە: (پیربال، 2000، r. 4) و (Öztürk, 2017, r. 19) و (ÖZEL, 2016, r. 171-172)

2 ئۆگست ژابا لە ڕۆژی ٥ی ئابی ساڵی 1801 لە ڤیلنا لە خێزانێکی سەربازیی لەدایك بووە. باوکی ناوی دۆمینیك ژابا (1765- 1848) بووە، کەسێکی دەوڵەمەند بووە و خاوەنی چەندین گوند و ئاوایی بووە. لەناو بنەماڵەی ژابا لە شەش برا پێنجیان لە ریزی ئەفسەری دا بوون. ژابا دوای ئەوەی هەموو قۆناغەکانی خوێندن بە سەرکەوتوویی دەبڕێت، لە 29ی ئایاری ساڵی 1824 دا لە وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیا سەرەتا وەکو وەرگێڕ کار دەکات، بەڵام ئەم کارەی بە دڵ نابێت و داوا دەکات هەر لە هەمان وەزارەت بیبەتە بەشی ڕۆژهەڵاتییەکان. دوای ئەوەی بە سەرکەوتوویی ئەم بەشە دەبڕێت، لە 2ی نیسانی 1828 دەبێتە وەرگێڕ لە کۆلێژی دەوڵەتیی بۆ کاروباری هەندەران. دوای ئەوەی لە 17ی نیسانی 1830دا ئەرکێکی نهێنی لە یافا پێ دەسپێرن، زۆر سەرکەوتوو دەبێت و لەسەر پێشنیازی دەستەڵاتی سەرووی خۆیەوە لە 21ی نیسانی 1831 دەیخەنە ڕیزی کونسوڵی فەخری. لە دوای تەواوکردنی چەند ئەرکێك لە ئاداری 1832 لە سالۆنیك و ئۆکتۆبەری 1835 لە سمیرنا، لە 21ی ئاداری 1838 وەکو یەکەمین وەرگێر و ڕاوێژکاری کونسوڵگەریی گشتیی رووسیا لە سمیرنا کاردەکات. لە 11ی تەممووزی

کۆلکسیۆنی ژابا بە ناوی kurd 31 هوە پارێزراوە و 87 لاپەڕەیە و هەر لاپەڕەیەك دوو لایە و تەنیا لە لای ڕاستەی نووسراوە و پێدەچێ وەك هەندێ لە دەستخەتەکانی تر لای چەپی بۆ وەرگێڕانە فەڕەنسییەکە بووبێ. لاپەڕەی یەکەم تەنیا ناوونیشانی بە ڕەنگی سوور تێدایە لەگەڵ هەندێ ڕستەی فڕەنسی، ناوونیشانەکەش بەم شێوەیە نووسراوە: **كتاب ترجمة ليلا مجنون تركی بزمانی أكراد و كورمانجی فی سنة 1274.** لە کۆتاییەکەشدا نووسراوە: تمت، ترجمة ليلا مجنون، كوردی، 1274 ، كتبت لاجل مير ژابا بيگ. تەنیا لە لاپەڕە سێ دا لە دەوری لاپەڕەکەدا چەند رستەیەکی فەڕەنسی نووسراوە. ئەگەرنا تا کۆتایی هەر تەنیا کوردییەکە نووسراوە. ئەگەر چی لە دەستخەتەکەدا ناوی مەلا مەحموودی بایەزیدی نەهاتووە، بەڵام بە ڕای ڕۆدنکۆ هی ئەوە (Rudenko,1961, r. 63). ئەم دەستخەتەش لەگەڵ ئەو دەستخەتانەی دراونەتە پاڵ بایەزیدی هەمان دەست و خەتە.

2- ئەو نووسینانەی لەبارەی دەستخەتەکەوە نووسراون

لە دوای ئەوەی ئەم دەستخەتە لە سەردەمی ئەلیکساندەر ژاباوە نووسراوە، لە نێو کوردان دا، فەرهاد پیرباڵ لە کتێبی و مەلا مەحموودی بایەزیدی یەکەم چیرۆکنووس و پەخشاننووسی کورد لە بەشی بەرهەمەکانی بایەزیدی وەها بەرهەمی لەیلا و مەجنوون

1842 دەبێتە ڕاوێژکاری دەربار و لە 22ی ئابی 1846 میدالیای شەڕەف لە بەرامبەر خزمەتی بێ پسانەوەی پانزە ساڵی وەردەگرێت. لە 29ی ئاياری 1848 دا ژابا دەستنیشان دەکرێت بۆ پۆستی کۆنسولی ڕووسیا لە ئەرزەڕۆم و تا هەڵگیرسانی جەنگی قرم هەر لە پۆستی کونسوڵخانەی رووسیا لەو شارەدا ماوەتەوە.

لە 11ی ئاياری 1856 دووبارە بۆ جاری دووەم کرایەوە بە کونسوڵی ڕووسیا لە ئەرزەڕۆم و تا وەکو 27ی حوزەیرانی 1866 هەر لەم پۆستەدا مایەوە. ژابا ماوەی پانزە ساڵ زیاتر لە شاری ئەرزەڕۆم ژیاوە و لەم ماوەیەدا دوو جار وەکو کونسوڵی ڕووسا لەوێدا ماوەتەوە لە نێوان (1848-1853) و (1856-1866) و لەم ماوەیەدا بەتایبەتی لە نێوان ساڵانی 1859 تا 1866 ماوەی دە ساڵان ژابا توانیویەتی گەنجینەیەکی یەکجار گەورەی زمانی کوردی لە فەوتان ڕزگار بکات و بە یاریدەی زانای گەورە مەلامەحموودی بایەزیدی توانیان کۆمەڵێك دەستنووسی کوردی لە فەوتان ڕزگار بکەن. دەگوترێت ژابا زمانە ڕۆژهەڵاتییەکانی: تورکی، عەرەبی، فارسی و کوردی زانیوە و کۆمەڵە دەستنووسەکانی ژابا بە زمانە ڕۆژهەڵاتییەکان 260 دەستنووس بوون. لە کۆی ئەو 260 دەستنووسە تەنیا 160 دەستنووسی ماون و ئەوانی تر ون بوونە کە پێدەچێ زۆربەیان دەستنووسی کوردی بن. لە دەستپێکی ساڵانی هەشتایەکانەوە پیری و نەخۆشی زۆریان بۆ هێناوە و لە نامەیەکدا بۆ یۆستێ لە 12ی ئاياری 1881 دا دەنووسێت: ڕاستییەکەی هێشتا چەند تێکستێکی دیکەی کوردیم لا ماوە، بەڵام ئەفسووس چیتر ناتوانم بە هۆی باری لەشساغیمەوە: لاوازی قاچ، دەست و بیناییم خەریکیان ببم. ژابا لە ژیانیدا دوو ژنی هێناوە جۆزێفین و مۆسترا، ژنی یەکەمی ساڵی 1830 گواستۆتەوە و ساڵی 1848 لە سمیرنا کۆچی دوایی دەکات و لەم ژنە دە منداڵی هەبووە و دووەمینجار ساڵی 1850 لەگەڵ ژنی دووەم هێلێن گیرۆ زەماوەند دەکات و لەویش دە منداڵی دەبێ. ژابا لە 3ی ژانوڤیەی 1894 لە سمیرنا و لە تەمەنی نەوەد و سێ ساڵیدا کۆچی دوایی دەکات. بۆ زیاتری زانیاری بڕوانە: (ژابا، 2010، r. 15-16).

دەناسێنێ: چیرۆکی لەیلا و مەجنوون لە 1859 نووسراوە، بەرهەمی خۆیەتی، بە دیالێکتی کرمانجی بە دەستنووسی خۆی. پاشان لەلایەن ژاباوە خراوەتە سەر ئەلفابێی لاتینی و تەرجەمەی فەرەنسی کراوە، لەگەڵ پێشەکییەك بە زمانی فەرەنسی بە پێنووسی ژابا. چڵێکی ئەم دەسنووسە، لە کتێبخانەی لانگزۆ لە پاریس، هەروەها چڵێکی تریشی لە نامەخانەیەکی پێترسبۆرگ لە ڕووسیا پارێزراون. ئەم دەسنووسە کە دەبێتە دووەم چیرۆکی کوردی، لە ئارشیڤخانەی پەیمانگەی زمانە ڕۆژهەڵاتییەکان لە پاریس دۆزیمەوە (پیرباڵ، 2000, r. 7). کەچی لە کتێبی مێژووی وەرگێڕانی کوردی هەمان نووسەر دەنووسێ کە خودی ژابا پێی وایە ئەم چیرۆکە پەخشانییەی بایەزیدی تەرجەمەی داستانێکی/ چیرۆکێکی شیعری فزوولیی شاعیری تورکە کە لە ساڵی 1560 کۆچی دوایی کردووە. بەڵام ڕۆدنکۆ (1926-1976) وای بۆ دەچێ کە گێڕانەوەیەکی پەخشانئامێزی چیرۆکە شیعرییەکەی حارسی بدلیسییە (پیرباڵ، 2002, r. 32). دواتر لە ساڵی 2014 عەبدولرەحمان ئاداك زانیارییەکانی سەرەوە لە ڕۆدنکۆ و پیرباڵەوە وەك خۆی دەگوازێتەوە کە ژابا لەگەڵ پێشەکییەکی فەڕەنسی دەقەکەی بۆ فەڕەنسی وەرگێڕاوە (Adak, 2014, r. 105) و ساڵێك دواتریش پەروێز جیهانی لە ماستەرنامەکەیدا بێ ئاماژەدان بە هیچ سەرچاوەیەك ئەم دەستخەتەی بایەزیدی بە وەرگێڕان لە بەرهەمەکەی سەوادی لەقەڵەم دەدات تەنیا بە هێنانەوەی بەڵگەی دوو ڕستە و ئەو مێژووەی بایەزیدی باسی دەکات کە لەگەڵ مێژووی دانانی بەرهەمەکەی سەوادی یەك شتن(Jahany, 2015, r. 37).

مستەفا ئۆزتورك لە ساڵی 2017 دا لە شێوەی کتێبێك هەموو دەستخەتەکانی نێو کۆلکسیۆنی ئەلیکساندەر ژابای ناساندووە و کە دەگاتە سەر بەرهەمەکەی بایەزیدی بە بێ هیچ لێکۆڵینەوەیەکی بەراورد و پراکتیکی وای نیشان دەدات کە بەرهەمەکەی بایەزیدی وەرگیراوی ڕستە بە ڕستەی بەرهەمەکەی فزوڵییە (Öztürk, 2017, r. 113).

عەبدولرەحمان ئاداك لە وتارێکی تردا لە ساڵی 2018 دا بەراوردێك لە ڕووی ڕێ و ڕێبازی دەستخەتناسییەوە لە نێوان هەر سێ لەیل و مەجنوونی فزولی، سەوادی و بایەزیدی لەنێو ئەرشیڤەکەی ژابادا دەکات و دوای باسکردنی ئەو گەنگەشەیەی کە ئاخۆ بەرهەمەکەی بایەزیدی لە هی فزولی وەرگیراوە یان لە هی سەوادی، سەرناو و دوو بەشی هەردوو بەرهەمەکەی بایەزیدی و سەوادی بەراورد دەکات و وێڕای ئەوەی ئەوە نیشان دەدات کە

سەرناوەکانیان تاڕادەیەکی زۆر لەیەکتر نزیکن، بەڵام ئاماژە بەوە دەدا کە (لەوڕا سەرناڤێن بەشان وەکهەڤ ژی بن، ئیحتیمالا جوداهییا ناڤەڕۆك و ڕێزا خەلەکێن بوویەران هەر هەیە) (Adak, 2008, r. 1212) بۆیە بەشی کۆتاییەکەش بەراورد دەکات و دەگاتە ئەو ڕایەی کە بایەزیدی بەیت بە بەیت بەرهەمەکەی سەوادی کردۆتە پەخشان (Adak hb, r. 1212).

ئەم وتارەی ئاداك بۆ یەکەم جار ئەو دەرگایە بە تەواوی دەشکێنێ و مەسەلەکە یەکلا دەکاتەوە، بەڵام بە تەنیا بەوەندە بەراوردکردنە حوکمی وەرگێڕانەکە نادرێ، هەر لەو سۆنگەیەشەوە ئەم توێژینەوەیەی ئێمە گومانەکان بە یەکجاری ڕۆشن دەکاتەوە و ئەو حوکمە ڕەهایەش بەسەر بەرهەمەکەی بایەزیدی نادات کە بەیت بەیتی کردبێتە پەخشان، بەڵکو زۆرینە وەرگیراوە، چونکە لە کاتی کردنە پەخشانەکەدا هەر هەموو بەیتەکانی سەوادی لە بەرهەمەکەی بایەزیدی ڕەنگی نەداوەتەوە و لەو ڕووەوە ڕەچاوی شێوازی داڕشتنی پەخشان و کورتکردنەوەش کراوە. کە ئەمە لە بەراوردەکەدا لە وشە و دەستەواژەکانەوە قامکی دەخرێتە سەر نەك لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، چونکە بێگومان بەگشتی ناوەڕۆکی هەموو لەیل و مەجنوونەکان لە چوارچێوەی چیرۆکەکەدا دەخولێنەوە و زۆر بە کەمی ڕووداوی لێ کەم و زیاد دەکرێ.

3-مشتومڕی سەرچاوەی وەرگێڕانەکەی بایەزیدی

ئەگەر چی وەك لەپێشەوە باسکرا، یەکێ لە گرفتە گەورەکانی دەستخەتەکە نەنووسینی سەرچاوەکەیە لەلایەك و لەلایەکی تریش نووسینی دەستپێکی دەستخەتەکە بە (کیتاب ترجمة لەیلا و مەجنوونی تورکی ب زمانێ ئەکراد و کورمانجی) ئەو گومانە دروست دەکات کە بەرهەمەکە لە تورکییەوە وەرگێڕدرابێ و لەنێو ئەرشیڤەکەی ژاباش بەرهەمی فزوڵی بە شێوەی نەزم هەیە، ئەمە وایکردووە کە ژابا پێی وابێ کت و مت وەرگێڕانەکە لە لەیلا و مەجنوونی فزوڵییەوە بێ. ئەگەر چی دوای ئەوە ڕۆدنکۆ پێچەوانەی ئەمە، سەرچاوەی سەرەکییەکە بە هی سەوادی لەقەڵەم دەدات. دواتر عەبدولرەحمان ئاداك بە وردی ئەو باسە گەنگەشە دەکات و ئەو مەتەڵەی بۆ چارەسەر نابێ کە لە سەرەتای دەستخەتەکەوە وشەی تورکی هاتووە و چاوەڕێی ڕۆژگار دەکات بەڵکو دەستخەتی تر پەیدابن و ڕەوشەکە یەکلابکەنەوە، لەگەڵ ئەوەشدا خۆی لایەنگیری ئەوەیە کە لە سەوادییەوە وەرگیرابێ[3] .

3 لە مژاری پێشوودا ئەمانەمان بە سەرچاوەوە خستۆتەڕوو.

بە بڕوای ئێمە وێڕای ئەوەی لەم توێژینەوەدا بەراوردی بەش بە بەش کراوە و هەموو ڕستە و دەربڕینە هاوبەشەکان خراونەتەڕوو، کە هەندێك جار دێڕە شیعری تەواو وەك خۆی نووسراوەتەوە، بەڵام باشترین بەڵگە بۆ ئەوەی حسێب بۆ ئەو پەیڤە تورکییە نەکرێ کە لە سەرەتاوە نووسراوە، خودی پێشەکیی دەستخەتەکەیە، کە بە ئاشکرا ئاماژە بەوە دەدا(ئەوی گۆت قەوی مە ئیشتیاق ب لەیلا و مەجنوونێ هەین، لاکین ب زمانێ فارسییە و ئەم لیسانێ فارسی سە ناکن و فەهما مەتلەبێ ناکن، ئەگەر ب هیممەتا وە ئەو لەیلا و مەجنوون ژ لیسانێ فارسی ب زمانێ کورمانجی بێتە تەرجەمە و تەبدیل کرین، قەوی قنج دبتن و کاففەیێ ئەکرادان ژی فەهما مەئالێ ژ وی دکن) (بایەزیدی، 1857 , r. 6). ئەم باسکرنی زمانی فارسی بە دوو جار و پێویستی کوردان بە داستاکە، لەنێو دەقکەدا ئاماژەی ڕوونن کە وەرگێڕانەکە بە هیچ شێوەیەك لە تورکییەوە وەرنەگیراوە و دوای هاوشێوەبوونی دەربڕینەکەیش لەگەڵ نوسخەکەی سەوادی، ئیتر مەسەلەی فزوڵی دادەخرێت و پەیوەندی بە بەرهەمەکەی بایەزیدیەوە نامێنێت.

4-هاوسەروا (سەجع) ی دەقەکە

هاوسەروا کە لە ڕەوانبێژیی عەرەبیدا (السجع) ی پێدەگوترێت، هونەرێکی کۆنە و ڕۆڵی گرنگی لە نزیك کردنەوەی شیعر و پەخشان هەبووە، چونکە (قالبی شیعر جیاوازییەکی جەوهەری لەگەڵ قالبی پەخشاندا نییە، هەردووکیان ئەدەبن و لە وشە پێك دێن، تەنیا ئەوەندە نەبێ کە وشە لە شیعردا خاوەنی ڕیتم و ئاوازە، بەڵام لە پەخشاندا نییەتی. شیعر سەرواداره، سەرواش بەشێکە لە ڕیتم و ئاواز. هەرچی پەخشانە خۆی نەبەستۆتەوە بە سەروا، تەنیا لە هاوسەروا/ سەجع نەبێ (عاصی، 1963، r. 104). لەبەر ئەوە ئەم تێکستەی بایەزیدی وێڕای ئەوەی لە دەقێکی شیعری وەرگیراوە، لەگەڵ ئەوەشدا لە زۆر شوێندا دێڕە شیعری بە تەواوی گواستۆتەوە، لە هەندێك شوێنیش کە تەواو پەخشانە، بەڵام نەیتوانیوە خۆی لە ڕیتمی شیعر دەرباز بکات، بۆیە هونەری سەجعی بە ڕوونی تێدا دەبینرێت. وەك:

(گۆ: ئەی دل و جان داخواز بکە ژ ڕەببێ سوبحان) (بایەزیدی، س. پ , r. 45) دەبینین گوتنەکە بە سەروایەك بۆتە دوو پارچە، کە سەرواکەش لە وشەکانی (جان) و (سوبحان) دایە . یان لە شوێنێکی تردا زۆر بە ڕوونی سەجعەکە نیشان دەدا و سەجع وادەکا دەربڕینەکە ببێتە خاوەن ڕیتم: (گۆ: ژ بۆی تە موتیع و فەرمان بەردارم، دێوانە نەهەم، عەقل تامم، هەر چی کو تو ببێژی، ئەز ڕامم) (بایەزیدی، س. پ، r. 44) دەبینین هەر چوار ڕستەکان بە هاوسەروا کۆتاییان هاتووە. ئەو چیرۆك و داستانە کوردییانەی بە پەخشان نووسراون، زۆر

بە کەمی بۆن و تامی شیعر لە خۆیاندا بەرجەستە دەکەن، ئەم دەقە لە زۆر شوێندا ئەم کاریگەریی شیعرەی بەسەردا دیارە و سەجع وەك جوانکاری و ریتمێکی موزیك خوێنەر و گوێگر بەلای خۆیەوە کەمەندکێش دەکات. وێڕای ئەمەش جارێکی دیکە دەبێتەوە بەڵگەی کاریگەربوون و وەرگرتن لە دەقەکەی سەوادی.

5-بەراوردکردنی دەستخەتەکە لەگەڵ لەیل و مەجنوونی حارسی بدلیسی (سەوادی)

دەتوانین هاوشێوەبوون و بەراوردەکە لەم خاڵانەی خوارەوەدا چڕبکەینەوە:

5-1.دەستپێك

لەیلا و مەجنونەکەی حارسی بدلیسی کە بە شێوەی نەزم هۆنراوەتەوە، سێ بەشی سەرەتای بریتییە لە دیباجە و سوپاس و ستایشی خودا و پەسنی پێغەمبەر (د.خ)، هەرچی دەستخەتەکەی مەلا مەحموودی بایەزیدییە بە پەخشان نووسراوە و تەنیا لە سەرەتادا بە دوو خەت سوپاس و ستایشی خوای گەورە دەکات و ئەوە دەهێنێتە زمان کە پێشتر خەڵکی کورد زمان، زمانی فارسی و تورکی نەزانیوە، بۆیە پێویست بووە کە لەیل و مەجنوون تەرجەمە بکرێت و بە کوردی لەبەر دەستی خوێنەرانی کورد بێت.

5-2.هاوشێوەبوونی ناوونیشانی بەشەکان

ئەگەرچی نەك هەر لە دەقە کوردییەکاندا، بەڵکو لە دەقە فارسی و تورکییەکانیشدا بەشی زۆری ناوونیشانەکان لە ناوەڕۆکەوە هەڵهێنجراون، بۆیە ئاساییە کە لە دەستەواژە و دەربڕیندا لەیەك بچن. لەم دوو بەرهەمەشدا لە زۆربەی ناوونیشانەکاندا نەك هەر ناوەڕۆك وەك یەکن، بەڵکو زۆر جاران هەمان وشە و دەربڕین دووبارەبوونەتەوە. ئەوەندە هەیە لە بەرهەمەکەی سەوادی دا ناوونیشان زیاترە. ئەمەش لەبەر هەڵکەوتەی زمانی نەزم کە وەسفی زیاتر بەکارهێناوە. بەڵام بایەزیدی هەر تەنیا ویستویەتی واتاکە بەدەستەوە بدات و بە دەگمەن نەبێ خۆی لە قەرەی وەسف نەداوە.

5-3. پاساوی کردنە کوردی بەرهەمەکە

بۆ کردنە کوردیی لەیلا و مەجنوونەکە، بایەزیدی هەمان بۆچوونەکەی سەوادی دەهێنێتەوە، کە لەبەر نەبوونی لەیلا و مەجنوونێکی کوردی، ڕوویان لەو ناوە، کە ئەو، ئەو کارە بکات:

پورسی م ژ وێ موورادێ مەکنوون

گۆ: تەرجومەکی ژ لەیل و مەجنوون

مەوزوون بکەری کو ئەم بزانین

لەورا کو ب فارسی نزانین (دۆسکی، 2004 ، r. 42)

لە دەستخەتەکەشدا بەو شێوەیە هاتووە:

ئیجاری ئەوی زاتی ئەحبابی قەوی زێدە ئەبرام و ئیلحاح ل ڤی عەبدی عاجزی کری کو ئەلبەتە: تو ژی تشتەکی ب زمانێ کوردی لازمە کو ببێژی.

من ژ وی زاتی پرسیار کر، کو مەراما وە چییە؟

ئەوی گۆت قەوی مە ئیشتیاق ب لەیلا و مەجنوونێ هەین، لاکین ب زمانێ فارسییە و **ئەم لیسانێ فارسی سە ناکن** و فەهما مەتلەبێ ناکن، ئەگەر ب هیممەتا وە ئەو لەیلا و مەجنوون ژ لیسانێ **فارسی** ب زمانێ کورمانجی بێتە تەرجەمە و تەبدیل کرین، قەوی قنج دبتن و کاففەیێ ئەکرادان ژی فەهما مەئالێ ژ وی دکن.[4]

دەبینین لە هەردووکیاندا ئاماژە بەوە دەدرێ کە داواکارییەکە بۆ وەرگێڕانی لەیلا و مەجنوون لەبەرئەوە بووە کە ئێمە زمانی فارسی نازانین و کارەکە بۆ کوردان باش دەبێ.

4-5. مێژوویەکی هاوبەش لەنێو هەردوو بەرهەمەکەدا

هەردوو بەرهەمەکە باسی ڕێکەوتی دەست بە تەرجەمەکردنەکە دەکەن و ئاماژە بەوە دەدەن کە نۆ ڕۆژ دوای نەورۆز دەستپێکراوە. هەرچی دەقەکەی سەوادییە مێژووەکەی بە شێوەی حیسابی ئەبجەدی نووسیوە کە دەکاتە 1172 و هی بایەزیدی ڕاستەوخۆ هەمان ساڵەکەی ئەوی گواستۆتەوە، لە کاتێکدا لە کۆتاییدا خۆی ساڵی نووسینەوەکەی نووسیوە 1274ھ، واتە بایەزیدی 102 ساڵ بە حیسابی ساڵی کۆچی دوای بەرهەمەکەی سەوادی ئەم بەرهەمەی نووسیوە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا هەمان ئەو مێژووەی نووسیوە کە سەوادی بە حیسابی ئەبجەدی ئاماژەی پێداوە، کەچی خانی ڕاستییەکەی نووسیوە. بەم شێوەیەی خوارەوە:

سەوادی دەڵێت:

4 ژابا، کۆلەکسیۆن، Kurd 31 ، ل 6، بۆ لەمەودوا بە مەبەستی زۆر دووبارە نەبوونەوە لەدوای پەرەگرافی وەرگیراو ژمارەی لاپەڕەکە دەنووسین.

نەهـ رۆز تەمام پاشی نەورۆز

مەنقووش م کر بگین پیرۆز

......

مەغزێ دەڤ و لێڤ و سەعیێ سننە

تاریخ ژ وی لەو ژ مەغزێ سننە (دۆسکی، هەمان سەرچاوە و لاپەڕەی پێشوو)

بایەزیدیش وای نووسیوە:

بینائەن عەلەیهی ئەڤ حەقیرە ژی ژ سەری ئیبتیدایی کر ئەگەر چ مە فی الواقیع کەمال تونەبوون، لاکین ب مەسەل شهرەوایی مە ژی دەست پێ کری، نەهـ ڕۆژ د پێ نەوروزێ بیداء پێ بوویی، چونکو ئەڤ لەتایف و مەعاریفنە ژ نەوادیراتێد دەڤ و لێڤ و سەعیا صەدرێنە، لەورانی تاریخا ڤی کتێبی بوویە. ئەڤ لەفزا مغزسینە[5] (1172) یانی ئەڤ ب مەسەل مژیا صەدرێیە. ل6

باس کردنی نۆ ڕۆژ دوای نەورۆز و دەڤ و لێڤ سەعیێ و هێنانەوەی مێژووەکە بەڕوونی و بێ دەستکاری و وەك خۆی، نەك هەر کاریگەرییەکە نیشان دەدەن، بەڵکو دەبێتە نیشانەی ئەوەی کە بایەزیدی ڕاستەڕاست لە سەوادی وەرگرتووە.

5-5. کۆتایی هەردوو بەرهەمەکە

کۆتایی هەردوو بەرهەمەکە لەیەکتر جیاوازن، بەرهەمەکەی بایەزیدی بە ڕوونی باس لەوە دەکات کە لەیلا و مەجنوون بە تورکی و فارسی نووسراوە و ئەمەش وەرگێڕانی زمانی ڕهوەندیی واتە کوردییە و بۆ خاتری میر ژابا بەگ نووسراوە:

ئەڤ حیکایەتا ب زمانی فارسی و تورکی هاتیە گۆتن، قەوی زێدە ڕەنگین و مەقبوولە، ئەڤە ژی تەرجەمەیا لیسانی ڕەوەندییە، کو موختەسەر بەیان بوویە، ئێدی قنج جەنابێ خوەدێ تەعالا ب حەقیقەتێ حالێ دزانیتن.

5 بە گوێرەی حیسابی ئەبجەدی (مغزسینە) دەبێتە:
1172=5+50+10+60+7+1000+40

والله اعلم بالصواب، تمت ترجمة ليلا مجنوون، كوردى .1274. كتبت لاجل مير ژابا بيگ

کەچی لە بەرهەمەکەی سەوادی، سەوادی دوعا بۆ خۆی دەکات و باسی داستانەکە ناکات.

6-5.هاوشێوەبوون لە وشە و دەستەواژەکان

لە چەندین شوێندا، بایەزیدی هەمان دەربڕینی سەوادی بەکارهێناوە، جا ئەمە ئەگەر لە فارسیش وەرگێڕدرابێ، بۆنی ئەوەی لێ دێت کە پێشتر کەوتۆتە بەر کاریگەریی بەرهەمەکەی سەوادی، چونکە لە زۆر دەستەواژە و دەربڕیندا هەمان شتن، تەنانەت دەگاتە ئەوەی نیوەدێر یان دێڕێکی تەواو وەك خۆی دابنێتەوە. بۆ وێنە:

بایەزیدی دەنووسێ:

د وێ ئەییامێدانی ئەز ژی دنێڤا سەرایکی عالی و دنێڤ کۆشك و مەنزلکی دلکەشاء و نەقشدانی ل نك دۆستەکی دل ئاوێز بووم، دلبەر ب شاکی ب کەنارێ دەشت و سەحرایێدانی دفکریم و من نەزەر دکری. ل4

سەوادیش دەڵێ:

القصة د ڤێ بهارێ گول بیز

ئەز بووم ل نك یەکی دل ئاوێز/ ل 40

-کۆتایی ئەم پێشەکییەش هاوشێوەی یەکترن و هەردوو لا داوای بوردن لە کەم و کوڕییەکانیان دەکەن:

سەوادی دەڵێت:

من هێڤی هەیە ژ دل ب نووران

گاڤا کو دبینن ئەو قوصووران

ئیصلاح بکن ب نووکێ خامە

دا عەیبی نەکەن مەعیب و خامە

یارەببی ئەڤی نگارێ فاخر

نووبارەئێ باغێ دەورێ ئاخر

مەحفووز بکەی ژ بێ فەصالان

سەطحی و سەقیم و بێ مطالان/ ل 43

بایەزیدیش دەنووسێ:

مە هێڤیە ژ ئەسحابێ کەمال و ئەدراکان کو ئەگەر عەیب و قسوورەکی د ڤی تەرجەمەیدانێ ببینن ئیسلاح بکن و عەفوو بکن.

یاڕەببی تو ڤی نوبارا ئاخیری ژ بێ کەمالان و ژ تەبعێ کیرامان حیفز بکی.. ل 7

هاوشێوەییەکە لە دەربڕینەکانی (مە/ من هێڤی یە، نووبارە) بە ڕوونی کاریگەرییەکە نیشان دەدات.

لە بەشی پێنجەمی نوسخەی سەوادی، کە دوای دیباجەکە دێت و سەرەتای چیرۆکەکەیە وەها دەست پێدەکات:

راوێ عەزیزێ خوەش ریوایەت

ئەڤ قصصە دکر وها حیکایەت

کو ژ مولکێ عەرەب حەمییەنامەك

عالی هیممەت و عەقل تەمامەك

هەمان دەربڕین لە دەستخەتی بایەزیدی هاتووە:

راوییێ خۆش ڕیوایەت ئەڤ قصصەیا وها کر حیکایەت، کو د مولکی عەرەبدانێ میرەکی خوی نام و نیشان و ساحێب ڕەئی و عەقل و نام هەبوو.. ل 7

دەبینین بەشی هەرە زۆری هەمان وشە و دەربڕینن، تەنانەت هەتا چیرۆکەکە تەواو دەبێ ئەگەر کت و مت هەمان وشە و دەربڕینیش نەبن لە ڕووی رووخسارەوە، ئەوا هیچ ڕستەیەکی زیاتر و کەمتری تێدا نییە، بەڵکو ڕستە دوای ڕستە لە ڕووی واتاوە هەمان شتن.

لە پارچەیەکی دیکەی هەمان بەشدا، سەوادی دەڵێت:

فی الحال کەننی و شاد و گەش بوو

فەرخەندە ب شاهی و ژ هەش بوو

حینا وەکو دانیایە عەردی

دەس دا گریێ ب ئاه و دەردی

قەط وی بێ کەچێ نەبوو مەدارەك

ئارام و سوکوونەك و قەرارەك

حاصل بوویە موئنس ئەو ب وی ڕا

جانێ خوە فدا دکر ژ وی ڕا

هەر چی کو هەبوو حەبەك فراسەت

زانی ب درایەت و کیاسەت

ئەلبەتە ئەڤێ زەلیل و مەشغووف

زوو دێ ببتن ب عشقێ مەعرووف[6]

بایەزیدیش دەڵێت:

فی الحال ئەو زارۆك کەنی و شا بوویی تەرکا گری و فەریادی کری. وەقتا کو ئەوی کەچکی ئەو زارۆك ژ کۆشا خو دانیە عەردی، دیسانی دەست ب گری و زاری یە کری یە. خولاسە وسانی مەیلا خوە دایە وی کەچا مەحبووب کو ئەو زارۆك دەمەکی بێ وی کەچی ئارام و سکوون نە دبوو. حاسلی د زارۆکیدانێ ئەسلا ژ وی کەچی جودا نەدبوو و خوە فیدایی وی کەچی دکری، ژ ڤی کەیفییەتی هەر چی کەسێ جوز وی فەهم و فەراسەت هەبوون ئەوا ب درایەت فەهم دکرین، کو ئەڤ زارۆکە دێ ئاخیری بکری تە عاشق و زەلیل ببی و ب عیشقی مەشهوور و مەعرووف ببی و دەین و جنوون ببتن و ژ عار نامووسی دەست بکیشتن. ل12

لە بەشی حەفتەم دا، کە بە ناوی «حیلەسازییا قەیس و لەیلایێ یە ڤەشارتنا جزۆیان و نەظەردانا وان»ە، هەر لە سەرەتاوە بەمە دەست پێدەکات، کە دەتوانین ئەم بەشە لە چەند دەستەواژە و دەربڕینێکی هاوبەشدا نیشان بدەین:

6 بۆ ئەوەی تووشی زۆر دووبارە نووسینەوەی هەردوو تێکستەکان نەبینەوە، بۆ لەمەودوا تەنیا دەستەواژە و دەربڕینە هاوبەشەکان دەنووسینەوە.

هەر دوو ئۆلداشێد/ مرافقێ هەمدەم، شەیدا جەمالا بوون، ئاشکار/ راکرن بوونا ئەسرارێد خوە مودارا. لەورا ئاشکاربوونا موخاطەرە/ خەطەر بوو. سڕ بەلا نەبتن، ئەفسانە، جۆیان، حیلەسازی، طەریقێ شەرطەبازی.. ل(16 و 17).

لە بەشێکی دیکەدا دەربڕینە هاوشێوەکان بەم شێوەیەی خوارەوەن:

غەما ئەلیف و دالان. ئەو هەر دوو د سەیری خەطط و خالان. ئەصلا وی ئەلیف نەهاتە. بڵندا لەیلێ. نوقطە نەدناسیا. خالێ رووخسار. لەوحەك وی هەبوو. لەوحێ یارێ. وەقتێ ژ دەرسێ. مەجنوون دکەتە سوئال و پرسێ. جزیا م کێ هلانی. ئەڤ جزویا دگەل من ئی کی یە من نەزانی. کو دهاتە نك لەیلایێ.

لەمەی سەرەوەدا بە ڕوونی دیارە، وێڕای وشە، نیوەدێر بە تەواوی دووبارەبۆتەوە.

لەم بەشەی کۆتاییدا نەك هەر تەنیا وشە، بەڵکو دەستەواژە و ڕستەش وەك یەك دووبارەبوونەتەوە، تەنانەت یەك دێری تەواو پاتکراوەتەوە. لەوانە: ((من بعد)، مەچە مەکتەبێ ئەسلا، چوونا تەیا، ئیدی تو ژ مالڤە بدەرڤە بچی و یاخو تەیرەك ژ سەر تە ، دێ ببێژمە بابێ تە و خزم و مامان دا خوونا تە ڤەخۆن و ب تاس و جامان، کەچ عار و، کەچا ل حەموو دەران خەبەر ددتن، عار و ئەدەبا خوە بدەر ددتن، وەکو جەواهیر دکەڤتە دەست حەککاکی. مثقەبەکی پاك کەن دکتن) (دۆسکی، 2004 ، 60-61 .r).

بەشی نۆیەم کە لە دەستخەتەکەدا دەبێتە لاپەڕەکانی 25-29 ، وێڕای پاتبوونەوەی ناوونیشانەکە، وشە و دەربڕینەکانی وەك: لەیلایێ ئەڤ بهستن، گۆ دایێ ئەڤ خەبەر بێ تەرز و بێ مەئالن، ئینساف بکە چ قیل و قالن، توربا مە ژ تە دوور(بەعید) بتن، ڤی تەرزی غەزەب ل کەسی نەبیتن، عیشقا کو تو دبێژی چییە و ب چە تەرز و نەوع و جنسە، تەیرە فریشتە ئینسە ؟ یاخو خوارنکە د وەقت و یاخو گولەکە دنێڤا ڕەزاندانێ/ باغان. وەڵڵا ئەز نزانم کو ئەڤ چ ناڤە، ئەسلا قەت د تو وەقت و زەمانێدانێ/ گاڤ من نەدیتیە، ئەڤ شۆلا کوتو دبێژی ئەز قە تشتەکی ژ وی فەهم ناکم/ نزانم، حەتتا کو ڕەددا جەوابا تە بکم/ بزانم، ئەنجامی/ ئاخر تو دلێ مە بکی خوون، تە ب مە ڕانی قەهرە نها. ئەندیشە و شوبهە بووین . لاکین ژ بۆی ئیحتیاتێ، لەیلا ب تەنێ مایی د نێڤا خانیدانی/ حەصاری. ئەو حوور ژ عاشقی جودا مایی، ب عیشق و فیراق موبتەلا بوویی، ئەو لەیلا ژ عاشقی دوور مایی و زار

و زەعیف و ڕەنجوور. کو ئیدی ب دەرڤە دچوون، ژ دل دنالی، دکالین، خوە کرییە بهانە ، دگەل خەیالا مەجنوونی مایی زار و حەزین. (دۆسکی، 2004 ، 63-65 r.)

بەشی دەیەم کە لە دەستخەتەکەدا لاپەڕەکانی (28-13) دەگرێتەوە، ئەم چەند وشە و دەستەواژانە هەمان دەربڕینی دەقەکەی سەوادین، لەگەڵ ڕەچاوکردنی وەرگێڕانی هەندێك وشە و دەربڕینی عەرەبی بۆ کوردی، بایەزیدی هەندێ وشەی بە عەرەبی نەنووسیوە و کوردییەکەی نووسیوەتەوە. وەك: (وەقتێ/ حینا قەیس ژ لەیلایێ جودابوویی/ ڤەقەتا، حوببا کەس مەیل... سەر مەست و جگەر بوریان/ جگەرسۆز، هەر ڕۆژی فکر و خەیالا وی، دیت وەسل مویەسسەر نابتن/ نەبوو، هەر گاھ ژ فیرقەتێ خولی ب سەر، شین دکری ب گرین و ئاھ ، ناچار ژ دەردان/ هیجرا دگۆت. عوزار و غەبغەب، حوجرە و مەکتەب شین و ماتەمە/ شینخانەیە، زارۆك/ ئەطفال وەکو تێنە دەور و دەرسان، بەحسا دکن ب ئیشارەت/ رەمز و پرسان، ژ دووریا تە خوشحال/ خۆشخوو بووینە، بەلکو جزو ژی سۆر و ڕەش بوونە/ سیەھ روو، هایە و ئەلف ژ دەردان بووینە موویکی. غونچا د ڤی تەیا وەکو میمی دلتەنگ و حەزینە، غونچا حەرفا جیمی ژ غەمێد تە پشتا دالی خوار بوویە، هەر لەحزە/ هەردم دوعایا ویسالی دکتن. خۆزیا ئەز ژ دایێ نەبووما.

بەشی یازدەم لە بەرهەمەکەی سەوادی دا باسی پەنابردنی مەجنوونە بۆ کێوان و ژیانی لەگەڵ زیندەوەران، بەڵام ئەم بابەتە لە دەستخەتەکەی بایەزیدی دا بۆ چەند سەرناوێك دابەشکراوە و لاپەڕەکانی (32-38)ی گرتووە و تێیدا ئەم وشە و دەربڕینانە لە هەردووکیاندا هەمان شتن: (مەجنوون لیباسێد خوە تەبدیل/ موبەددەل کری، چاڤێد خوە گرێدایی/ بەست، کۆرم. دەربە دەر دگەڕیا، گازی و فیغانێ، فیلحال، ناس، گۆ مرۆڤ خێران ب دەستێ خوە بکتن، مەقبوولترە/ چێترە.بهانە، مەشیایی، سەدەقەیێ بدەتە دەستی دەروێشی. ئیدی عامێ ژ ڤی ئەحوالێ خەبەردار بووین، تازی دنێڤا سووکان، خەلقی ژ شوبباکان، زارۆك/ئەطفال پەی دکتن ددانە بەری دەربان، دێوانە، و لەقەبا وی مەجنوون دانین.

ڕابە و چوویە چیایێ/ کۆهێ نەجدێ، کو چیایکی/ کۆهێ بلند و چووبوویە بەر/ عروجێ ئاسمانان و ل وی چیایی/ تێیدا ژ هەر جنس وحووش ، مەجنوون حەزین و زار و گریان و سینە بوریان، چیایێ/ جەبەلێ هەر دەم کو دکرە، چووی وی چیایی، نەزەر کر/ نێڕی سەییادەکی داڤەك، غەزالکی چاڤ ڕەش/ سیەھ چاڤ، فکری، چاڤێد وی تەشبیھ کری

یە ب چاڤێد لەیلایێ و کەتیە دەرد و بەلایێ/ هەواو مەیلێ.

ل من مننەت بکە، غەزالا ڕها بکە/ کر. ئەو غەزال ژی ئیدی ژ مەجنوونێ جودا نەبووی/ تەرکا وی نەکر. میقدارەکی ژ وی ب دوور ڤە چووین/ میقدراەکی رێ کو چوونە بالا، فکری کەوەکی قەید و بەندێ و مەئیووس مایی/ بوویە، ئەو ژی خەلاس کری/ رەها کری، ئینایی و بخۆرانی ئاشنا کری، حاسلی وحووش و طیور/ دڕندە و پەڕندە.

بەشی دوازدە لە هەر دوو بەرهەمەکەدا باسی نیگەرانی و غەمگینی دایك و باوکی مەجنوون و شێت بوونی مەجنوونە. لە بەرهەمەکەی بایەزیدی لاپەڕە 38 بۆ لاپەرە 47 ـە. ئەم وشە و دەربڕین و رستانە هاوبەشن، تەنانەت هەندێ جار نیوەدێری تەواو هاوبەشن.

وحوش و طیور، بەحسا مە ل باب و دایێ، بێ وەلەد و برادەر و بێ کەس، ڕابوو چوویە وی چیایێ بلند/ عالی. دفکری، مرۆڤکی/ ئینسانکی تازی دنێڤا/ وێ د ناڤێ، کالەبابی/ کالەباڤی. ڕابە ب من/ مە را بچینە مالان، ئێدی غەم و خەیال مەکە، ئەی والیدێ من بزانە جەوابێ، ئەڤی نادم ب مولك و مالان، ئەی بابۆ/ شێخ ڤان مەتالان مەکە، ڕابە هەڕە جهێ/ مەسکەنێ خوە ئەی پیر، دێوانەمە.

لە دەستخەتی بایەزیدی لێرە بەدواوە بۆ بردنی مەجنوون بۆ کەعبە، کراوەتە ناوونیشانێك، بەڵام لە بەرهەمەکەی سوادی هەر لەگەڵ بەشی دوازدە دایە.

موتیعم، بابی موتیع دیت، شوکر کر، تەوافا کەعبێ، دا ساغ ببی، روحێ/ جانێ خوە ژ بۆی خودێ فیدا کر، ب تەدارەك رابوون چوونە/ گهنە وی مەقامی، گۆ ئەی دل و جان، داخواز بکە ژ رەببێ سوبحان، خودایێ موتلەق رەحمێ بکتن. دەستێ خوە هلانی ب ڤی تەرزی/ ئەڤ رەنگە دوعا دکر و دنالی . رەببی تو من ژ عەقلی حودا بکی، وجودا/ جانێ من د دنێ مەحوو/ فەنا کی. دەردێ من یەکە تو بکە حزار/ هەزار بیتن. هەر بۆی من بەسە خەیالێ دلدار/ مەعشووق. حەزین و پێ قەلشی/ پایێ مەشقووق، داغا دلێ من زێدە هلکی، دلێ من بۆی کول بکی. بابێ سەکرین/ بیستن ئەو عەجایب. زانی کو عیلاج مەحالە و بەتالە. ناچار دەستێ گرت و راکر، طەیێ مەراحیل و مەنازیل کر، ژ قەبیلا/ قەومێ لەیلایێ کەسەك نەدیت/ پە نینە. زانی کو نە یارێ/ حەبیبە، دل سار بوو. جارەك ل غەرب و شەرقێ فکری، وەکی/ شوبهی بەرقێ، وەکو/ تەشبیهی غەزال، حەموو/ مەجمووعێ عەرەب

پەی پەی وی کەتن، نگهانە: نێزیك نبەوون تۆزا وی، ژ نیڤا رێ/ ژ نیمێ راهێ. ڤەگەریان و کرنە شین برینا وان/ هەر بینەك ئاخفت.

بەشی سێزدە لە دەستخەتی بایەزیدی لە لاپەرە 47 بۆ لاپەرە 49 بەناوی (خواستنا لەیلایێ ژ بۆی مەجنوونی و نەدانا وی بابی لەیلایی)یە و لە بەرهەمەکەی سوادی دا بە هەمان شێوە لەگەڵ دەربڕینی جیاوازدا باسی داخوازیی لەیلایە، دەربڕینە هاوبەشەکان بەم شێوەیەی خوارەوەن:

مەجنوون کەتە دامەنا چیایی. سەدایکی را نهایی. کوڤی و طێور لێ جەما بوون. عید کری/ کرن شا بوون. ژ دەردێد لەومان فلتی/ خەلاس بوو. ب هەڤ کەتن خاص و عام، ئەکابر، جێ ب جێ/ جا ب جا روونشتن، پۆشمان.

بەشی چواردە لە لاپەرە 49 دەست پێدەکات تا لاپەرە 53 و باسی ئازادکردنی مەجنوون و بینینی لەیلایە، ئەم وشەو دەربڕینانە هاوبەشن:

رۆژەك د ڤێ حالی، دوو ئولداش/ هەڤال، خۆ گهاندە، جورم چییە؟ خزمێ من کوشتیە، موفلیس، خوونا من ئەو سوئال دکەت، ب ڤی وەسیلەیی/ مەئالێ حاسل دبت. وی رها بکە، بخە گەردنا من، بەرهەڤ بکم/ جەمع بکەم، زنجیر ڤەکری/ درانی، گهایە/ گهشتە کوونێ لەیلایێ، فیغان کرية لەیلایێ دەنگێ سە کری/ بهیستی. هاتە سەیرا وی/ تەماشا لێکرحەیران و موشتاق، فوجئەتەن/ ناگاهـ رەقیبەکی مونافیق، ب قەرینە حال دەرك کری/ زانی. کریە گازی کو ئەڤە/ ڤایە مەجنوون. بگرن و قەتل بکن/ بکوژن. سەرێ خوە بدرانی چوویە چیایێ/ جەبەلی، دیسانی چوویە نیڤا طیور و حوشان.

بەشی پازدە لای بایەزیدی نەکراوەتە ناوونیشان، بەڵام مژارەکە هەمان بابەتی سوادییە کە بێ ئومێدی باوکی مەجنوونە. وشە و دەربڕینە هاوبەشەکان بریتین لە:

رابوویە چوویە چیایێ/ سەرێ جیبالی، دیت کو جناوەر ل دەوری/ ل ئالی. ڕوونشت، ب مەوەددەت و شیرەت/ ب ئوبووەت و نەسیحەت. رابە بچین ریسوایی/ فەزیحەت بەسسە. ژ قیل و قالێ حەییری. قەت/ قە گوهـ نەدایە مەقالی. من و دلبەرێ موافقە، ژ دەستێ لەیلا دچن/ دچوو، خوونا مە ژی جووش دکەتن/ تێتە. بابی ئەڤ عەجیب دی، زانی کو مەحالە.

بەشی شازدە لای بایەزیدی بە ناوونیشانی خواستنا لەیلایێ ژ بۆی ئیبن سەلامی و دانا بابی و دەستگرتن، لە بەرهەمەکەی سوادیشدا هەمان ناوەڕۆکە و دەربڕینە هاوبەشەکانی بریتین لە:

ژ ئەمیرێد/ ئاغاکی عەرەبان خوی/ ساحیب جەواهیر، قەبا/ خەیمە گهاندبوون/ وەکی فەلەکان. فورسەت زانی، قەومێ خۆ/ ئەقوام ڤەخوەند. لەیلایێ ژ بۆی من/ ژ من را بخوازن. بەلێ گۆت. ب رەسم و عادەت دەست راموسان/ دەست بۆسی، مزگین/ موژدە ئینان.

بەشی حەڤدە لە هەردووکیاندا ناوونیشان هەیە و باسی شەڕی نەوفەل دەکات، دەربڕینە هاوبەشەکان بریتین لە:

رۆژەکی ژ وەزیرێ پرسی، مەجنوون کییە/ چ کەسە، ئەحوالێ وی چاوانە/ چسانە ئەحوال.نۆفەل حالی مەجنوون سەر کری/ بهیستی مەحزوون بووی. من ئەزنە نەڤێتن، بالکلیة بێ خەبەر بوو/ کر. گۆ ئەڤ شۆلەکی/ خەبەرەکی مەحالە. رابە هەڕە بێژە میرێ عالی.

هندك ڕازی نەبووی، حاسل دگەل خوە برن، ئەو باعثێ فیتنە.

بەشی هەژدە لە کتێبەکەی سوادی بە ناوی تەزویجا ئیبن سەلامە ب لەیلائێ ل سەر رەغما مەجنوونی ب دەرد و بەلائێ. لە دەستخەتی بایەزیدیشدا: داوەتا ئیبن سەلامی و برنا لەیلایێ و دەست نەدانا وی یە. کە لە کۆتایی لاپەڕە 64 تا لاپەڕە 68ی گرتووە.

دەربڕینە هاوبەشەکان بریتین لە:

لەیلا ب جەمالێ مەشهوور بوو/ بوو مەشهوور. ئەز مامە. دەردێ من دوو چەندە، تو دچی ویسالێ. سوار و پەیا بەردانە. حاسل نەگهانە/ نەگهشتنە. دەه رۆژ بوویە داوەت. ژمێژە.

بەشی نۆزدە لە کتێبەکەی سوادی بەناوی: ماجەرایێ مەجنوون دگەل شڤانێ خێرخواز و غەمخواریا شڤانیە ژ بۆ مەجنوونێ بەلەنگاز. لە دەستخەتی بایەزیدیشدا: گەیشتنا مەجنوونی ل عەیاری پەزی و دیتنا دیا لەیلایێ یە ب پەنهانی بۆتە ناوونیشان و لاپەرە 68 بۆ 70ی گرتووە:

دەربڕینی هاوبەش بریتین لە:

بلوورەك دگۆت/ دگۆ بلوورەك. سڕا خوە، حەتتا سوبەیی هەڤدوو دیتن/ بوونە ناظرێ هەڤ. مەجنوون چوویە/ کەتە نێڤا پەزێ.

بەشی بیستەم لە بەرهەمی سوادی بەناوی: مرنا باڤێ مەجنوونە و هاتنە ویە سەر مەزارێ شادمان. لە دەستخەتی بایەزیدیشدا هاتووە: مرنا باڤێ مەجنوونی و هاتنا وی یە سەر مەزاری ب شایی و کەیف. لاپەڕە 70 بۆ لاپەڕە 72ی گرتووە:

هاوبەشەکان بریتین لە: بابێ/ باڤێ ڕەنجوور. دەهـ ڕۆژان ساحێب فیراش بوویی/ دما د نێڤ نڤینان. (لەم بەشەدا بایەزیدی ناوی کەسێك دێنێ بەناوی زەید هەواڵی مردنی باوکی بە مەجنوون دەگەیەنێ، کەچی سوادی تەنیا بە صەییاد ناوی دەبا بێ ئەوەی هیچ ناوی کەسەکە بهێنێ). ژ چیایێ پیا بوویی/ هاتە خوارێ. شەڤەك ل وێ مای، سوبەیێ مەشیایی. (لەم بەشەدا جیاوازی دەبینرێن، لەوانە لای بایەزیدی هاتنی ئەم سوارە راستییە و خەون نییە، کەچی لای سوادی خەونە و ناوەڕۆکی نامەکەش لە دەربڕیندا زۆر لەیەکتر دوورن.

بەشی بیست و یەك لای سوادی ناوونیشانەکەی:چوونا والیدا مەجنوونە نك وی و بێ ئەمر کرنا وێ یە. کەچی لای بایەزیدی چوونا دا مەجنوونی یە نك وی و بێ ئەمری کرنا مەجنوونی ل دایی یە. لاپەڕە 72 بۆ 74ی گرتووە:

هاوبەشەکان بریتین لە: چاڤ ب دا و خالێ کەتی و دیتن. فیلحال/ پێگاڤ گری. چوویە دەستان. عوزرا خوە خواست/ ڤەخوەست. بابێ تە مەرحووم بوویی: مر. تو مایی. ئەسڵەن جەوابا یەکی نەدایی/ ل یەکی نەبوویە مائل. ڕابوو بەرا/ بەرێ خوە دایە چیایێ/ غارێ. گۆ دایێ تەرکا یارێ مەحالە/ مەحالە تەرکا یارێ. نالی و کەت بێ هش. ئاخری ل چیایێ جان دایی.

بەشی 22 لە بەرهەمەکەی سوادی ناوونیشانەکە ئاوایە: کوشتنا وەحشیانە ئیبن سەلامی و مرنا لەیلایە ب بێ موورادی و زار و ناکامی. کەچی لە دەستخەتی بایەزیدی وا هاتووە: قەسدا ئیبن سەلامی ب قەتلا مەجنوونی و دەفع کرنا کوڤیان ژ سەر وی. لاپەڕە 74 بۆ 77ی گرتووە.

هاوبەشەکان: بەحسا مە ئیبن سەلامی دگەل لەیلایێ. زانی کو سەبەبا ڤی/ ئەوی مەجنوونە. چەندەك ژ ئولداشان هەلدایی/ مورافیقان دخوەستن. قەسدا چیایێ/ جەبەلی کر.

بەشی 23: لە بەرهەمی سوادی ناوونیشانەکە: مولاقیبوونا مەجنوون لەیلێ یە پاشی مرنا لەیلایێ. لە دەستخەتی بایەزیدی: مولاقی بوونیا مەجنوون دگەل لەیلای و خەبەردانا وانن. و بەشی 24و 25 یش لە بەرهەمی سوادی کە کۆتایین لە دەستخەتەکەی بایەزیدی هەر تێکەڵی ئەم بەشەیە و باسی مردنی لەیلا و مەجنوونە.

هاوبەشەکان: موددەیکی/ پێلەك سەککنی. جارەکی بچمە نك/ ئالێ مەجنوون، کانێ ب چە حالییە ئەو جگەرخوون. گۆ هەڕە ببێژە مەجنوونی.

ئەنجام

-دەستخەتی لەیلا و مەجنوونی مەلا مەحموودی بایەزیدی، وەك داستانی بە پەخشان نووسراو لەپاڵ مەم و زینی بەشێوە پەخشان، دەبنە یەکەم داستانی بە پەخشان و ئەگەر لەنێو ژانری ئەدەبیشدا ناوی چیرۆکی لێ بنرێ، بە هەمان شێوە لە مێژووی چیرۆکی کوردیی کورمانجیدا دەبنە دەستپێك.

-ئەم وەرگێڕانە لە شێوەی هۆنراو/ نەزمەوە بۆ شێوەی پەخشان وەرگێڕدراوە و لەمەشدا لە مێژووی نەزم گۆڕین بۆ پەخشانی شێوە چیرۆك دەبنە کاری سەرەتا و دەستپێك.

-دەستخەتەکە مەلا مەحموودی بایەزیدی بۆ خاتری میر ژابای کونسوڵی ڕووس لە ئەرزەڕۆم لە ساڵی 1274ی کۆچی بەرامبەر 1857-1858ی زایینی نووسراوە و لە کۆتایی دەستخەتەکە بە ڕوونی ناوی تەرجەمەی لێنراوە، لە دەستپێکەکەشدا وەك بەرهەمەکەی سەوادی ئاماژە بۆ ئەوە دراوە لەبەر نەزانینی زمانی فارسی لەکن کوردان، بۆیە بە پێویست زانراوە کە بە کوردی لەیلا و مەجنوونێك بنووسرێ.

-ئەگەرچی لە سەرەتاوە دەربڕینی تەرجەمەی تورکی نووسراوە، بەڵام توێژینەوە گەیشتە ئەو بۆچوونەی کە هیچ پەیوەندییەکی بە لەیلا و مەجنوونی تورکی و فارسییەوە نییە و کت و مت نەك هەر کاریگەریی سەوادی، بەڵکو بەشی زۆری بەرهەمەکەی لە سەوادییەوە وەرگرتووە. تەنانەت هەندێ نیوەدێر و دێری تەواویشی وەك خۆی گواستۆتەوە.

-لە بە کوردی نیشاندانی هەندێ وشە و دەربڕین بە بەراورد لەگەڵ بەرهەمەکەی سەوادی، ئەوە دەبینرێت کە بایەزیدی لە ڕووی پاککردنەوەی زمان لە وشەی بێگانە،

بایەخی بە وشەی ڕەسەنی کوردی داوە. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم کوردیی بەکارهێنانە نیشانەی ئەوەیە بەرهەمەکەی بایەزیدی زیاتر لە سەد ساڵ دوای بەرهەمەکەی سەوادی نووسراوە.

-بەکارهێنانی هاوسەروا/ سەجع لەنێو بەشێك لە ڕستە و دەربڕینەکانی دەقەکە، وێڕای بەهێزبوونی ریتمی دەق، کەوتنە بن کاریگەریی شیعر و دەقی مەنزوومەکەش نیشان دەداتەوە و تەئکید لە نزیکی دەقی پەخشانەکە لە شیعر و سەرچاوەی شیعری دەستخەتەکە دەکاتەوە.

-دەستخەتەکە بۆ فەرهەنگ، داڕشتنی ڕستە و بناغەی فۆلکلۆری کوردی گرنگە و دەتوانرێ لەسەر ئەم دەستخەتە توێژینەوەی تر بنووسرێن.

Çavkanî

Adak, A. (2018). Analîzeke kodîkolojîk li ser Leyla û Mecnûnên Sewadî, Bazîdî û Fuzûlî di Koleksîyona A. Jaba ya Destnivîsên Kurdî de, E-Şarkiyat, 3 (10). 1197-1222.

(2014). di edebiyata kurdî ya klasîk de mesnewiyên Leyla û Mecnûnê Wêje û Rexne, 3. 99-119.

Asî, M. (1963), Behsûn Fîl-Cemaliyat Welenwa'il-Edebiye. Beyrût: Darul-Endelus.

Bayezîdî, M. M. (1857). Leyla û Mecnûn. nusxey dîgîtal le erşîvxaney Jaba: kurd 31.

Doskî, T. (2004). Leyla û Mecnûn ya Ḧarisê Bedlîsî. Dihok: Sipîrêz.

Jaba, O. (2010). Ferhengî kurdî- ferensî. Pêşekî û wergêranî pêşekî û dûbare le çapdanewey: Necatî 'Ebdulla. Hewlêr: Ekadîmyay kurdî.

Jahany, P. (2016). Leyla û Mecnûna Sewadî (Metin, Lêkolîn, Şîrove). (Teza masterê). Zanîngeha Mardîn Artuklu, Mardîn.

Özel, A. (2016). Bâyezîdî, Molla Mahmud, TDV İslâm Ansiklopedisi, EK-1.171-172.

Öztürk, M. (2017). Koleksiyona Aleksander Jaba ya destnivîsên kurdî, vekolîn û saloxdan. Ankara: Lîs.

Pîrbal, F. (2000). Mela Mehmûdî Bayezîdî (1799-1860) yekemîn çîroknûs û pexşannûsî kurd. Hewlêr: Aras.

(2002). Mêjûy wergêran le edebiyatî kurdî da le konewe ta 1932 Hewlêr: Çapxaney Wezaretî Perwerde.

Rudenko, M. B. (1961). Opisanie kurdish rukopisy leningradiskii sobranie. Moskova: İzdatelbstvo Vdstdçndy Literaturi.

دەقی دەستخەتەکە

کیتاب ترجمة لەیلا و مەجنوونی تورکی

ب زمانێ ئەکراد و کورمانجی

فی 1274

مەلامەحموودی بازیدی

[2]تەرجەما لەیلا ومەجنوونی یە

بسم الله الرحمن الرحیم

پاشی حەمد و ثەنای جەنابێ حەزرەتی باری تەعالا و پاشی سەلاواتێ شەریف ل ڕووحێ حەزرەتی رسول الله علیە الصلاة والسلام و د پشتی موناجات و قەصایدان، مەعلوومە زاتی زەواتی الافهامان ببێ کو د زەمانێ بۆریدانێ ئەڤ کتێبا لەیلا و مەجنوون ب ئەلسینەیێد فارسی و ترکی هەبوون و ئەڤ قصەیا دنێڤا عالەمێدانێ مەشهوور بوو، لاکین تەوایفێد [3] ئەکرادان فەهما ئەلفازێد فارسی و ترکی نەدکرین و مەئالا ڤی کتێبی قنج نەدزانین و خوی زێدە ئیشتیاقا دەرکا ڤی ڕیسالەیی دکرین، بینائەن عەلەیهی:

سەبەبێ تەئلیفێ کتێبا لەیلا و مەجنوونێ

د ئەتاجێ وەقتێ بەهاریدانێ کو دنیا سەر ب سەر گولکون و لالە زار بوویی و ئەڤ عالەما مردە کو یا ژ نووڤە ژ فەیزا بادی سەبایێ و ژ نەفخەیا نوورێ بهارێ زیندە بوویی، وجوودا ئینسانی کو ئەو ژی مورەککەبە ژ عەناصیرێد ئەربەعە، ئەو وجود ژی زێدە خوی فەرەح و سروور بوویی و ئەترافێ جەوانیب [4] ژی ب کولیك و شکۆفێد ڕەنگین خەملی بوون. د وێ ئەییامێدانی ئەز ژی دنێڤا سەرایکی عالی و دنێڤ کۆشك و مەنزلکی دلکەشاء و نەقشدانی ل نك دۆستەکی دل ئاوێز بووم، دلبەر ب شاکی ب کەنارێ دەشت و سەحراییدانی دفکریم و من نەزەر دکری. د وێ ناڤێدانی زاتەکی خوبروو ژ ئەحبابان ژۆرڤە دەری ڤەکری، هاتە هوندوروویێ و سلاڤ دایی و ڕوونشت. پاشی کەیف و ئەحوال پرسیانی، مە دەست ب کەلام و تەکەللوم و خەبەردانێ کری [5]هەر دەرەکی خەبەر و بەحس بوویی، مەبحەسا شیعرا و غەزەلیات و کەلامێد مەوزوون بوونێ، کو کەلامێد شاعیرێد ئەهلێ عیرفان قەوی زێدە

سپەحی و مەقبوولن، ئیجاری ئەوی زاتی ئەحبابی قەوی زێدە ئەبرام و ئیلحاح ل ڤی عەبدی عاجزی کری کو ئەلبەتە: تو ژی تشتەکی ب زمانێ کوردی لازمە کو بێژی.

من ژ وی زاتی پرسیار کر، کو مەراما وە چییە؟

ئەوی گۆت قەوی مە ئیشتیاق ب لەیلا و مەجنوونێ هەین، لاکین ب زمانێ فارسییە و ئەم لیسانێ فارسی سە ناکن و فەهما مەتلەبێ ناکن، ئەگەر ب هیممەتا [6]وە ئەو لەیلا و مەجنوون ژ لیسانێ **فارسی** ب زمانێ کورمانجی بێتە تەرجەمە و تەبدیل کرین، قەوی قنج دبتن و کاففەیێ ئەکرادان ژی فەهما مەئالێ ژ وی دکن.

بینائەن عەلەیهی ئەڤ حەقیرە ژی ژ سەری ئیبتیدایی کر ئەگەر چ مە فی الواقیع کەمال تونەبوون، لاکین ب مەسەل شهرەوایی مە ژی دەست پێ کری، نەهـ ڕۆژ د پێ نەوروزێ بیداء پێ بوویی، چونکو ئەڤ لەتایف و مەعاریفنە ژ نەوادیراتێد دەڤ و لێڤ و سەعیا صەدرێنە، لەورانی تاریخا ڤی کتێبی بوویە ئەڤ لەفزا نفرسینە (1172) یانی ئەڤ ب مەسەل مژیا صەدرێیە، [7]لەورانی هەر چی لەتایف و مەعاریف هەبن حەموو ژ صەدری صادر دبن. مە هێڤیە ژ ئەسحابێ کەمال و ئەدراکان کو ئەگەر عەیب و قسوورەکی د ڤی تەرجەمەیدانێ ببینن ئیسلاح بکن و عەفوو بکن.

یاڕەببی تو ڤی نوبارا ئاخیری ژ بێ کەمالان و ژ تەبعێ کیرامان حیفز بکی و

نیعمەتا میری عەرەبان با کەمال بوون قەیس بێ میسال عاشق بوونە ل خودانێ جەمالی راوییێد خۆش ڕیوایەت ئەڤ قصەیا وها کر: حیکایەت کو د مولکی عەرەبدانێ میرەکی خوی نام و نیشان و ساحێب ڕەئی و عەقل و نام هەبوو، کو ئەو [8]میر خوی نیعمەت و مال و کوون و عیماری بوویی، مەشهوور و مەعرووف و نامدارێد عەشایرێد عەرەبان بوو و پاك پاقیژ نەسەب ژ طایفا بەنی عامران بوویی و ئەو میر مال و منال و ئێلات و ئەقوام حەموو دەر کەمال هەبوون، لاکین ئەولاد تونەبوون و دائیم ژ بۆی واریث بوونێ ژ خوەدێ تەعالا داخوازا کوڕەکی دکری. دائیمەن شەڤ و ڕۆژان مەرام و مەقصەدا وی میری ئەڤە بوو.

رۆژەکی د وەقتێ سەحەرێدانی ئەڤ دوعایا دیسانی کری، بأمر الله داخوازا وی قبوڵ بوویی، جەنابی [9]الله تەعالا زارۆیەکی کوڕین وەکو مەهپارەیکی بەخشی وی میری و ئیحسان کری، کوڕەکی زێدە سپەحی مەحبووب و خوب ڕوویی، حسێبکە وەکو

ڕۆژێ ژ بۆی وی وەللدی و هاتە دنیایێ. ئیجاری بابێ کوڕێ کرییە شایی و عەیش و نۆش و شادمانی. پاشی صەدەقە و ئیحسان و زیافەت و لەیمان، ناڤێ وی طفلی دانین، لاکین هەر ئەو زارۆك د وەقتی طفولەتیێ دانی ژی لال و بێ خەبەر boویی و بێ خود بوو، عیشق ژ ئاثارێد وی مەعلووم دبوون، لەورانی شەڤ و [10]ڕۆژان ئەو زارۆك هەسیای و ساکن نەدبوو، دائیم دگریا و فەریاد و فیغان دکر. ڕۆژەکی ناگاه کەچکی قەوی سپەحی و ڕند ڕاست هاتی، ئەو کوڕك هەلگرتە کۆشا خوە و بۆی هلانینا کەچکێ فی الحال ئەو زارۆك کەنی و شا بوویی تەرکا گری و فەریادێ کری. وەقتا کو ئەوی کەچکێ ئەو زارۆك ژ کۆشا خو دانیە عەردی، دیسانی دەست ب گری و زاری یە کری یە. خولاسە وسانی مەیلا خوە دایە وی کەچا مەحبووب کو ئەو زارۆك دەمەکی بێ وی کەچێ ئارام و سکوون نەدبوو. حاسلی [11]د زارۆکیدانێ ئەسلا ژ وی کەچی جودا نەدبوو و خوە فیدایی وی کەچی دکری، ژ ڤی کەیفییەتی هەر چی کەسێ جوز وی فەهم و فەراسەت هەبوون ئەوا ب درایەت فەهم دکرین، کو ئەڤ زارۆکە دێ ئاخیری بکری تە عاشق و زەلیل ببی و ب عیشقێ مەشهوور و مەعرووف ببی و دەین و جنوون ببتن و ژ عار نامووسی دەست بکیشتن.

چوونا قەیسیە ب مەکتەبا ئولفەتی و موبتەلا بوونا وی ب لەیلایێ

راویی ڤی قصە و حیکایەتێ ئەڤ ڕەنگە بەیان دکتن کو وەقتی قەیس گهایە دە سالیی، لاوەکی قەوی ساحێب جەمال بوویی، شوبهێ هەیڤێ. [12] ئیجاری بابێ قەیسی ب تەدارەك و تەرتیبکی قەوی ملووکانە و موزەییەن دەست ب داوەتا سوننەتێ کری، ئەعیان و ئەکابیر و ئومەرایێد عەرەبان کرییە گازی، چل ڕۆژان علی التوالی ئەڤ سوور و سروورە بوویی. وەکو ئەڤ سوونەتا ژی، خیتام دیتی ئێدی بابی قەیسی ب ڕەسم و ئایین کوڕێ خۆیی قەیس ڤرێکرییە مەکتەبێ و سپارەیی مسدایکی حەزین کری کو دەرس بخونتن. ئەو حوجرا کو قەیس دانیبی وەکو بهەشتا ئیرەمێ بوو، د وێدانی عیلم و کیتابەت و قەلەم و کەمال کەسب دکرین [13] و چەندك ژی ژ کەچێ ئەقریبان و ژ لاوێد خزمان دگەل قەیسی ژ بۆی هاڤالێ برینە مەکتەبێ، کو دگەل یەك و دوو دەرس دخوندین. حاسلی صەففەك کەچ و صەفەك کوڕ بووین، وەکو دوو ڕێزێد مرواریدان. ئیجاری مەکتەب بوویە شبهێ ڕەزەکی تژی صورگول ژ هەر دوو صەفان کەچان و کوڕان دخوندین شوبهی عەندەلیب و بلبل، حاسلی دنێڤا وان کەچاندانی، ژ تایفا بەنی هیلالان کەچەك هەبوو کو ناڤێ لەیلا، ئەمما د حوسن و جەمال و

لەتافەت و کەمال و طەراوەت و سپەحیتیدا [14] زێدە زاید الوصف، بێ مەسەل و بێ هەمتا بوویی و. ئەو لەیلا ژی د حوسن و جەمالیدانێ سەر دەفتەر و بەلکو سەر تاجێد حەموو کەچێد مەوجوودی مەکتەبێ بوو، ئەوی لەیلا دگەل قەیسی بینا و بنیادا وەرەقا دەرسا میهر و مەحەببەت و ئەساسا ئەڤین و مەیل و مەوەددەتێ دنێڤا خوەدانی دانین و دەست ب ڕەمز و ئیشاراتێد عیشقی کرین و ڕۆژ ب ڕۆژی ئەڤین و میهرێد وان زێدە دبوون و دائیم، ئێدی مەرام و مەقسەدا وان ب غەیر ژ ئێك و دوو فکرینی و عیشقبازی نەبوویی و علی الدوام ل هەڤدوو موقەییەد و مولازمێد [15] یەك و دوو بووین، د ڕوونی و ئاشکار، ذیکر و فیکرێد وان هەردووکان دەرسا ڕمووز و ئیشاراتێد عیشقی بوویی، کە ب چاڤان و گەهـ گاهـ ب برۆیان دگەل یەك و دوو جیلوەبازی دکرین و جار نان ب خەف ل ڕوویێد هەڤدوو نەزەر و ئاهـ هەرزنك ڕادهشتن و هەر لەحزە ب هەیەجانەکی ژ مەکتەبێ ب دەرڤە دەرکەتن و دەرد و بەلای ئەڤینێ ژ بۆی یەك و دوو نەقل دکرین و دل و جەرگێد خوە هەر دووکان دسۆتن و کو تیکرار ئەو هەر دوو [16]دهاتنە نیڤا مەکتەبێ ب طەریقێ حیلە ل جزوێد خوە دگەریان و ژ یەك و دوو جست و جوی دکرین و ب ڤی بهانەیێ دگەل یەك و دوو خەبەر ددان.

حیلەسازیا قەیس و لەیلایێ یە و ڤەشارتنا جزویان و لێ گەڕیانێ

ئەو هەر دوو ئۆلداشێد هەمدەم کو شەیدا و موبتەلاییێد جەمالا یەك و دوو بوون، ژ ئاشکار بووینا ئەسرارێد خوە مودارا و ئیحتیات دکرین، لەورانی ئاشکاربوونا ئەسرارێد وان موخاطەرە بوو، کو سرێد وان بەلاڤ نەبتن و ژ بۆی مەجلیسان ئەڤ ئەڤینێد وان نەبتە حیکایەت و [17]ئەفسانە، خالی دبوون ژ ئاشکار خەبەردانێ و ل جۆیان گەڕیانی و ئەوان هەردووکان ب حیلەسازی دگۆتنە یەك و دوو کو ئەم ب طەریقێ شەرتەبازی بفکرین. ڕوویێد یەك و دوو هەر چی کو چاڤێ خوە ژ ڕوویێ یا دنێ بەری بلانی داینا شەرتەکی ژ بۆی خەستەیان ل سەر وی لازم ببتن و سەیدا ژی د ڤی شۆلیدانی بلانی ب حەق شاهید بتن، ئەڤ شەرتا ژ بۆی خوە کرینە بهانە، دائیم ژ دل و جان د ڕوویێد یەك و دوو نەزەر دکرین، ئەو خەستەیێد وی دەری د غەما ئەلف و دالان [18] بوون و قەیس و لەیلا هەر دوو سەیرا جەمال و خەت و خالاندانی بوون. ئەسلا ئەلف نەدهاتە بیرا قەیسی بەلکو مەیلا وی دائیم بەژنا بلندا لەیلایێ بوویی. نوقتە بەلکو ناس نەدکر ئیللا خالێد ڕوویێد لەیلایێ، لەوحا ویا خوەندنێ هەبوو ب لەوحا لەیلایێ ڤەدگهوری. وەقتی ئازادبوون ژ دەرسێ، مەجنوون دکەتە سوئال و پرسی کو جزویا من کی

هلانی یە، ئەڤ جزویا دگەل من ئی کی یە؟ من نەزانی ب ڤی بهانەیی کو دهاتە نك لەیلایێ دگەل وی قەسدا دکرە جەدەل کو [19]ئەلبەتە جزویا تە دگەل خوە هلانی یە، ژ بۆی چە لەوحا من دگەل خوە دبی؟ ئەڤ لایقە! مەگەر لەیلای ژی لەوحا وی ب حیلە ڤەدشارت کو ئەڤە بتن ژ بۆی ماین و خەبەردانێد وان دانی وەسیلە و سەبەب.

ب ڤی واسیطە و سەبەبی ئەو هەر دوو ل ڕێ درەنگی دبوون و دگەل یەکو خەبەر ددان، حەتتا کو ڕۆژ دچوویە غرووبێ ئەو هەر دوو ل ڕێیان گیرو دبوون، ئەسلا مەکتەب نەدهاتە بیرێ، ئیللا کو جەمالا لەیلایێ. حاسلی سالك ب ڤی تەرزی ئەو هەر دوو عاشق و مەعشووق دگەل یەك و دوو بهەڤرانی بهارتن [20]و دەرباز کرین و د ڤی موددەیدانی دگەل یەك و دوو موصاحەبەت دکرین، پشتی ئیجاری:

ظاهربوونا عیشا وان و بهنتا (بهتتا) دایی و لۆمەکرنا وی ژ لەیلای

لەورانی ڤەشارتن و خەف کرنا عیشقێ مومکین نینە، ئەلبەتە بێ شوبهە عیشق ئاشکار ظاهر دبتن، ئەو خەستەییێد د مەکتەبێ دانێ حەموو ژ سڕێ خەبەردار بووین و ئەڤ سیڕا ب خەف ئێدی ئاشکار بوویی، جێ ب جە گەڕیایێ بەلاڤ بوویی، ئیجاری هەر کەسەك غەیبەتا وان دکرین کو مەجنوون و لەیلا موبتەلاییێد یەك و دوونە و ئەڤ خەبەرا برین و گۆتنە دیا [21]لەیلایێ گۆ: ئەحوالکە وها هەین و گۆ دا لەیلایێ ئەڤ خەبەرا کریت کو نەحلە ژ بۆی نام و ناموسێ بهست و ب خوە ژی نهایەت عەفیفە و صالیحە. ئێدی فی الحال گری و ڕوویێ خوە دراندی، پور بەد خوە کیشان و قەوی زێدە مەحزوون و غەزەبناك بوویی، ڕابوو و هاتیە نك لەیلایێ کو قەهر و غەزەبا وی وەکو سەیلێ هاتیە جۆش و ب دەرك دعرین ل نك لەیلایێ ڕوونشت و گۆتە وی گۆ: ئەی بێ عار و بێ حەیا ئەڤە چیە کو من نها سە کری یە جەوانەك کو ل ڤی دەری ل ئەووەل ل تە عاشق بوویە، [22]لاکین عەجیبترە کو دبێژین کو تو ژی ل وی لاوی عاشقی بێ تابی، ئەڤ حیکمەتە و کرنە عاشق ژ بۆی لاوان شەرم نینن. لاکین کەچا من ئەڤ چ شۆل و چ کارە تو کەچی و عیشق ژ بۆی کەچان زێدە عارە! بەلکو ل تە عیسمەت و پەردە نشی و مەستووری ئەلزەم و لازمە، دا ڕوویێ تە ژ دەرڤە کەس نەبینیتن، بگەڕیەم کو هزار عاشق ل تە پەیدا دبن، لاکین عاشقیا تە عەجیب و فەهێتە، تە نام و ناموسا مە دایە با و هەوایێ و لەوما عەرەبان ل مە جایز و سزا کری. بەلکو دەرزی و کل چوڤ ژی [23]د دەستێ تە دانی، بەلکو نامەحرەمە و عارین.

ئێدی پاشی نها ئەسلا ژ دەری مالێ بدەر نەکەڤی دا بێ ناڤ و بەد نام نەبی، د زەمانیدانی ئێدی تو (من بعد) مەچە مەکتەبێ ئەسلا. لەورانی چوونا تەیا وی دەری ب خەیر نهن. ئێدی پاشی نها تو ژ مالڤە بدەرڤە بچی و یاخو تەیرەك ژ سەر تە بفڕیتن، ئەز دێ ببێژمە بابێ تە و خزم و مامان دا خوونا تە ڤەخۆن و ب تاس و جامان، لەورانی کەچ عار و عەیبن ل سەر بران، یا قنجە کو کەچ جودا نەبن ژ دایان، یانی وەکو کەچ قنج دبن، مرۆڤ پێ بلند سەر و سەرفراز [24] دبن وەکو کەچ بێ عار و بێ حەیا دبن. یا قنجە کو ئەو ژ دایێ نەبن و خولی ل سەر وان بتن. ئەو کەچا ل حەموو دەران خەبەر ددتن، ئەلبەتە ئەو کەچە عار و ئەدەبا خوە بدەر ددتن، وەکو جەواهیر دکەڤتە دەست حەککاکی. لابوددە ئەوی بە مثقەبەکی پاك کون دکتن، یا قنج ئەوە کو ب حەیا و شەرم بی د نك دنێڤ چارۆ ستر پێچیان.

ئینکاریا لەیلایێ یە و مەنع کرنا دایێ یە ژ چوونا مەکتەبێ

وەکو لەیلایێ ئەڤ گفت و گۆنە ژ دایێ بهستن، ئیجاری گۆتە دایێ؛ گۆ، [25] گۆ: ئەڤنە چ خەبەرن بێ تەرز و بێ مەئالن، ئینساف بکە ئەڤ چ قیل و قالن، توربا مە ژ تە دوور بتن ب ڤی تەرزی غەزەب ل کەسی نەبیتن، ئەڤ عیشقا کو تو دبێژی چییە و ب چە تەرز و نەوع و جنسە، تەیرە فریشتە و یاخو دڕندە و ئینسە یانی جننە چییە؟ یاخو خوارنکە د وەقت و زەماناندانی و یاخو گولەکە دنێڤا ڕەزاندانێ چییە؟ وەڵڵا ئەز نزانم کو ئەڤ چ ناڤە، ئەسلا قەت د تو وەقت و زەمانێدانێ من ئەڤ عیشقە کو تو دبێژی من نەدیتیە، ئەڤ شۆلا کو [26] تو دبێژی ئەز قە تشتەکی ژ وی فەهم ناکم، حەتتا کو ڕەددا جەوابا تە بکم. ئەنجامی تو دێ ب ڤی پرسی دلێ مە بکی خوون، حەراما تە ب مە ڕانی قەهرە نها.

ئیجاری داوی وەکو ئەڤ تەرزا جەوابنە ژ لەیلایێ سە کرین، ئێدی تاڤلی ژ ڤی شۆلی و ژ لەیلایێ تشتی بوویی باوەر کری، ئەو ئەندیشە و شوبهە بووین و نەبووین ژ دلێ وی مەحوو بوویی. لاکین ژ بۆی حەزەر و ئیحتیاتێ، ئێدی ڕوخسەتا شایی و کەیفێ نەدای لەیلایێ. ئێدی حسێبکە کو دەری ل سەر لەیلایێ گرێدایی، لەیلا ب تەنێ مایی د نێڤا خانیدانی [27] ئێدی ئەو حوورسیفەت ژ عاشقی خوە جودا مایی، ب عیشق و فیراق و بەلایێ موبتەلا بوویی، ئەو لەیلا ژ عاشقی دوور مایی و زار و زەعیف و ڕەنجوور د بن ئەمرێ دایێ مایی. ئەو ژار و سیفیل و نەخوەش و کو ئێدی مایی ب دەرڤە دچوون، ئەوی بێ چارەیی دگری و ژ دل دنالی، بەلکو ئاخ و بەر ژی دگەل وی ژ بۆی دەردێد وی دکالین،

ئیجاری لەیلایێ سنجوێد ژ بۆی خوە کرییە بهانە هەردم گویا ژ بەر وی سنجویێ دگری و دکرە فەریاد و فیغان و زاری. لەیلا ب ڤی تەرزی دگەل خەیالا مەجنوونی مایی [28] زار و حەزین و بێ ئارام و ژار و بێ ڕاحەت بوونا وی نائومێدی یە.

ئەڤ تەنها مابنا قەیسێ یە د مەکتەبێدانی و گۆتنا وی یە ب حالێ خوە ژ دەر مان

وەقتێ کو قەیس ژ لەیلایێ جودابوویی و ژ یەك و دوو قەتیان، ئێدی حوببا قەلبی ب کەس مەیل نە دکر و سەر مەست و حەیران و جگەر بوریان د مەکتەبێدان، هەر ڕۆژی فکر و خەیالا وی دیسانی هاتنا لەیلایێ بوو. ئێدی وەکو دیت وەسل مویەسسەر نابتن، هەر گاهـ ژ فیرقەتێ خولی ب سەرێ خوە دەرەتانی شین و ماتەم دکری ب گرین و ئاهـ و زاری، ناچار ژ دەردان دگۆت گویا خیطابێ [29] غایبانە دگەل یاری دکر و دگۆت کو ئەی عوزار و غەبغەب، سیم بێ تە مال و حوجرە و مەکتەب شین و ماتەمە، زارۆك وەکو تێنە دەور و دەرسان، ئەو بەحسا دکن ب ئیشارەت و پرسان، حەموو ژ دووریا تە خوشحال بووینە. بەلکو جزو ژی سۆر و ڕەش بوونە، ئێدی کەس مەیلی ناکتن، گەر حەرف هایە و گەر ئەلف ژ دەردان بووینە وەکو موویکی لەحزەیەکی ب کەنارەکی دانی نافکرین، لاکین غونچا د ڤی تەیا وەکو میمی دلتەنگ و حەزینە، غونچا حەرفا جیمی ژ غەمێد تە پشتا دالی خوار بوویە، هەر لەحزە دوعایا ویسالی دکتن.

[30]خولاسە مەجنوون پێلکی ب ڤی تەرزی دهاتە مەکتەبێ و دگەل حرووفان و ئەشیایێد سائیرەیێ موخاتەب دبوو، دەردی عەرز دکری، هێژ کویا هێڤیا هاتنە لەیلایێ و د ئومێدا مولاقاتێدانی بووی، موددەیکی وها دچوویە مەکتەبێ و زاری دکرین، ئێدی ئەڤ سڕا وان ژی، دنێڤا عامێ کفش بوویی و مەجنوون ژی ژ حەیاتا عاجز بوویی. دگۆت کو ئەڤە ب ڤی تەرزێ بێ یاری، ژین عەینی مەماتە، بەلکو ژ مەرگی ژی ئەشەدد و خراپترە. خۆزیا ئەز ژ دایێ نەبووما [31] من ئەڤ ژینا نەدڤا. ئێدی فیراقا دلداری ڕۆژ ب ڕۆژی ل مەجنوونی غالب بوویی، خواب و ڕاحەت ل وی حەرام بوویە و موددەیکی مەدیدە بوویی، کو ئێدی ڕوویێ لەیلایێ نەدیت. ئیجاری مەجنوون سەرسەری و جنوون دبن، ئێرەدانی دگەڕیا، خوە ب خوە فکر کر گۆ یا دێ ئەز بهانەیکی پەیدا بکم، بەلکو ب وی بهانەیێ چارەکی ڕوویێ لەیلایێ ببینم و بۆی تەسەللایا خاطرێ من ببتن، ئیجاری ئینایە.

بهانا کرنا مەجنوون ب کۆرێ یە و دیتنا ویا لەیلایێ یە

[32]ئێدی مەجنوون لیباسێد خوە تەبدیل کری، خوە خستە لیباسێد سایلان و، هەر دوو چاڤێد خوە گرێدایی گۆ: ئەز کۆرم و ژارم ب ڤی تەرزی دەر بە دەر دگەڕیا و گویا سوال دکری. وەجهی مەجنوون هاتیە نیزوکی مەنزیلا لەیلایێ و ل وی دەری دەست ب گازی و فیغانێ. وەکو لەیلایێ دەنگی مەجنوونی بهستی، فیلحال ئەو ناس کری، ئیجاری لەیلا ڕابوو گۆ مرۆڤ خێران ب دەستێ خوە بکتن، ئێدی مەقبوولترە. ب ڤی بهانەیێ ئەو دلبەر مەشیایی هاتە دەر، کو ب دەستێ خوە گویا ئەو [33]سەدەقەیێ بدەتە دەستی دەروێشی. وەکو لەیلا ب خوە هاتیە نك مەجنوونی، ئەو هەر دوو مولاقی بووین و فکرینە ڕوویێد یەك و دوو و ل پێش یەك و دوو ڤە لال بوویی، غەرقی بەحرا حیرەتێ بووین، وسانی حسێبکە دوو سووڕەتان ژ پێش هەڤدوو ماین و ئەڤ ماینا وان درێژ بوویی. ئێدی عامێ ژ ڤی ئەحوالێ خەبەردار بووین، ئێدی هاتن و مەجنوون ژ وی دەرێ قەوراندین و ژ وی دەری جودا کرین، ئێدی مەجنوون وەکو ژ دیدارا یارێ دوور بوویی، دیسان دەست ب گرین و زاری و فیغان و فەریادێ [34]کری، ڕووس و تازی دنێڤا کۆلان و سووکان دنێری و دگەریای، خەلقی ژ شوبباکان ل وی نەزەر و سەیر دکرین و زارۆك پەی پەی مەجنوونی دکتن و های هۆی دکرین و بەر و کەڤر داڤێتن و ددانە بەری دەربان، ئێدی مەجنوون دێوانە و جنوون بوویی، ئەسلا مەجالا عەقلی نەبوونی عالەمێ د وی جارێدانی گەلەك لۆمە ژ وی کرین و دیتن کو چارا مەنعی نابتن، ئێدی وی هەنگی لەقەبا وی مەجنوون دانین و ب مەجنوونی پاشی وی وەقتی مەشهووری جیهان بوویی، مەجنوون مەجنوون [35]گۆتن. مەعرووفی ئافاق بوویی، گەڕیایە ڕیسوایی عالەمی و بوویە عاشق صادق.

خەلاس کرنا مەجنوونی یە غەزالا گرتی ژ قەید و بەندا سەییادی و ڕهاکرنا وی یە

وەکو مەجنوون ب ڤی تەرزی ئێدی دینی و جنوونا وی مەعلووم و ئاشکار بوویی، ڕابە و چوویە چیایێ نەجدێ ب زوویی کو چیایکی بلند و چووبوویە بەر ئاسمانان و ل وی چیایی ژ هەر جنس وحووش و طیوران هەبوون و، مەجنوون ژی حەزین و ژار و گریان و سینە بوریان ل وێ چیایێ هەر دەم کو دکرە گاز و فەریاد و دەنگ دکەتە کوهـ و بەران. وەقتێ کو [36]مەجنوون سەر کول و پێ خوس چووی وی چیایی، نەزەر کر کو سەییادەکی داڤەك ڤەکرتیە و غەزالکی چاڤ ڕەش و ژار و سیڤیل کەتیە وی داڤی و مەجنوون ل وی

غەزالی فکری، چاڤێد وی تەشبیهـ کری یە ب چاڤێد لەیلایێ و ژ بۆی وی غەزالی کەتیە دەرد و بەلایێ.

ئیجاری مەجنوون هاتە نك سەییادی و دەست و پێیێد سەییادی ڕاموسایی ژ بۆی وی دوعا کرین گۆ: وەرە ڕجا من قبول بکە و ل من مننەت بکە، ئەڤ غەزالا ژ داڤێ بدەرینە و ڕها بکە و بەر بدە. حاسلی ب مننەت و لاوەهیان ئەو غەزالە دایە بەردان و دگەل خوە [37]بری، ئەو غەزال ژی ئێدی ژ مەجنوونێ جودا نەبووی، چووین و دەردێ خوە کو یا ژ بۆی غەزالێ شەرح و بەیان دکر، وەکو میقدارەکی ژ وی ب دوور ڤە چووین، ئیجاری مەجنوون فکری کو ل دامەنا چیایێ دیسانی کەوەکی گوزەل سپەحی کەتیە قەید و بەندێ و مەئیووس و ژار مایی، مەجنوون دل ب وی کەوی صۆتی، خولاسە ئەو کەو ژی ژ بەندێ خەلاس کری، ئینایی و بخۆرانی ئاشنا کری، ئەو کەو ژی ژ مەجنوونێ جودا نەدبوو و گەهـ گاهـ ل سەری مەجنوونی هەبوون دگرت، حاسلی وحووش و طیور دگەل مەجنوونی [38]بووینە موئنیس و ئولداش و ژ وی نەدرەڤین و، ب ڤی تەرزی ڕووس و سەر کول و پێ خواس دنیڤا و خوشاندانێ ل کوهـ و بیاباندەنی دگەڕیا و دەردێ دلێ خوە کویانی ژ بۆی گلی دکری. ڕۆژ دبهارت.

قسسەیا چوونا بابی مەجنوونی یە وی وێدانی و نهاتنا وی و ڕجعەتا بابی یە:

مەجنوون ب ڤی وەجهی دین و جنوون مایی دنێڤا وحووش و طیوراندانی و، گۆیا ئولفەت دگەل جانەوەران گرتی. بەحسا مە ل باب و دایێد مەجنوونی وسانی ماین ژار و سەرگەردان، ل غەما کوڕێد خوە دانی، [39] ئیجاری بابێ مەجنوونی پیر و ئیختیار و بێ کەس مایی، بێ وەلەد و برادەر و کەس، ڕابوو و چوویە وی چیایێ بلند و ل ئەترافان جوست و جۆی دکری و دفکری کو مەجنوونی ببینیتن. نەزەر کر کو ژ هەر جنسێ حەیواناتان د کەناری جێ بووینە و مرۆڤکی بەنی ئادەمان ڕووس و تازی دنێڤا واندانی هەیە، زانی کو ئەو کوڕێ وی مەجنوونە، کو ئەو ژی ڕەسم و عادەتا حەیوانان گرتی یە، ناچاری ئەوی کالەبابی گری و چوویە بال مەجنوونی و فکری ل ڕەنگ و ڕوویێ وی کو ژ سەوتا ئینسانی حسێبکە بدەرکەتیە [40]پشتا وی کوز بوویە و ژ هەیئەتا مرۆڤان بدەرکەتیە. ئیجاری بابی گۆتە مەجنوونی گۆ: ئەی جان ئەڤ چییە کو بووی ل سەحرا و دەشتان، ئولداشی کوڤیان، ڕابە ب مرا بچینە مالان، ئێدی بەسسە، ئەڤان غەم و خەیالێد فاسیدە مەکە. وەکو مەجنوون ئەڤ خەبەرا سە کری، گۆتە بابێ خوە، گۆ: ئەی والیدێ من تو بزانە جەوابی و مەعلوومی جەنابا

وە بێتن کو ئەز خوندکارێ عشقێمە ب فەرمان و طوغرا و زنجیر، جنوون ژێ نیشانەیا عیشقا منە و ئەڤ طیور و وحووش ژێ عەساکیرەکێ قەوینە، ئەڤە ژ بۆی من هەم سەلتەنەت [41] و هەم حەیات و هەم تەختە، ئێدی ئەز ئەڤێ نادم ب مولك و مالان، ئەی بابۆ ئێدی ڤان مەتالان مەکە، ڕابە هەڕە جهێ خوە ئەی پیر ئەز دێوانەمە، مەحالە ژ بۆی من ڕای و تەدبیر.

وەکو بابێ مەجنوونێ ل حەرەکات و سەکەناتێد مەجنوونێ فکری، ڕابوویی زار و گریان بێ هێڤی ڤەگەڕیایی، هات مالا خوە مەئیوس و مەحزوون بوویی، نائومێد ژ دل دنالی وەکو نەی.

برنا مەجنوونێ ب کەعبەیێ و دوعاکرنا وی و بێ ئومێد بوونیا بابێ یە

وەکو بابێ مەجنوونێ مەئیووس ژ نك کوڕێ ڤەگەڕی و شیرەتێد وی ل مەجنوونێ [42]ئەسەر نەکری. ئێدی ژ دۆست و عولەما و ڕوسەخا و حەکیمان دەست ب پرس و پرسیارێ و عیلاجێ کری، ژ هەر کەسەکێ چارەیەك ژ بۆی ڤێ دەردی هێڤی دکری. ئیجاری مەلایکێ عالم و فاضل و کامل ب ڤێ تەرزی گۆتە بابێ مەجنوونێ کال، گۆ تو ژ بۆی من قەدەرەکێ خاکێ ژ محەللەیا لەیلایێ بینە، ئەز دا ل سەر وی خاکێ بخوونم، پاشی ب کلچوڤێ بکشینە چاڤێد مەجنوونێ بەلکو ئێدی ئەو تەرکا هەوا و هەوەسا لەیلایێ بکێن و دگەل وە قەرار بگیریێن. ئیجاری چووین و هندك [43]ژ وی خوولییا محەللا لەیلایێ ئینان و مەلا ل سەر وی خولییێ خوەندی، کشیانە چاڤێد مەجنوونێ، فیلواقیع ئێدی موددەیێکێ مەجنوونێ ئارەزوویا چوونا خاکا یارێ نەدکر وەکو مەجنوونێ کو گۆیا دڤا حیلەیێ کو ئەو خولی بوو د دەستێ بابێ دانی دیت، گۆتە بابێ خوە گۆ: ژ بۆی تە موتیع و فەرمان بەردارم، دێوانە نەهەم، عەقل تامم، هەر چی کو تو ببێژی، ئەز ڕامم، ئەگەر چ صوورەتا جنوون و عاصی مە. وەکو بابێ مەجنوون ب ڤێ تەرزی موتیع دیتی، شوکر کری مەسروور و ئەمین بووی، گۆتە [44] مەجنوونێ گۆ: وەرە بچینە تەوافا کەعبەیێ، دا ئەڤ ڕەنج و ئەلەم ژ تە بچیێن و ساغ ببی! ئیجاری مەجنوون ژێ ب چوونا کەعبەیێ ڕازی بووی، ڕووحێ خوە ژ بۆی خوەدێ فیدا دکری. خولاسە ب تەدارەك و کاروبار ڕابوون و چوونە وی مەقامی، پاشی تەواف و شرووت و ئادابێد ڕیعایەتێ، ئیجاری بابێ گۆتە کوڕێ خوە، گۆ: ئەی دل و جان داخواز بکە ژ ڕەببێ سوبحان دا ئەوی خوەدێ موتلەق ڕەحمێ ل تە بکێن و عەقل و فەهمەکێ بدتە تە. ئێدی مەجنوونێ دەستێد خوە هلانی و ب ڤێ تەرزی دوعا دکر و دنالی و دکالی، [45]گۆ: یا ڕەب تو من ژ عەقلێ جودا و دین بکێ و

وجوودا من د دنێ مەحوو بکی. یاڕەب ئەگەر دەردێ من یەکە تو بکە حزار، فەهم و هشا د دلێ مندانی تو بستینە، یاڕەب تو بەلا و عەقلی نەدە من، تاقەتا فکر و گەرینێ هەر ژ بۆی من بەسە، خەیالی دلدار وها طازی و حەزین و پێ قەلشی، ئەو داغا کو د دلێ منە، ئێدی زێدە هلکی دە ئەو قەدەر تو دلی من بۆی کول بکی.

وەکو بابێ مەجنوونی ئەڤ دوعایێد عەجایب ژ مەجنوونی سە کرین، تو ئومێد ب وی]نەما[، بێ هێڤی بوو و زانی کو عیلاجا[46] مەجنوونی بەتالە و خلاسییا وی مەحالە. ئیجاری ناچاری ب دەستێ مەجنوونی گرتی ڕاکر و ب قەزا و قەدەرا خوەدێ ڕازی بوو و گرتینە ڕێ و هاتن قەتعی مەنازیل و طەیێ مەراحیل کرین و گهانە نیزوکێد مالێد عەرەبان. وەکو مەجنوونی ئەو مال دیتن، قەوی زێدە کی و خۆشحول بوویی.

وەکو مەجنوون هاتە نیڤا وی ئاڤاهیێ و ژ قەبیلا لەیلایێ کەسەك ل وی ناڤی نەدیتی، زانی کو ئەڤنە نە دییا یارێ یە، ئێدی دل سار بووی، بێ کەیف و بێ حال بووی، جارەکی ل کەناری غەربی و شەرقی فکری [47]وە فیلحال وەکو بەرقێ هەلاتی ڕەڤی، وەکوغەزالان کیشایە، هەر چەند حەموو عەرەب پەی پەی وی کەتن، نگهانە تۆزا وی، ژ نیڤا ڕێ ڤەگەڕیان و هاتن تیکرار قەوم و قەبیلەیێد وی کرینە شین و برینا وان ئاخفت.

خواستنا لەیلایێ ژ بۆی مەجنوونی و نەدانا وی بابی لەیلایی

مەجنوون چووی کەتە دامەنا چیایی و سەدایکی موهیب ڕا نهایی، دیسان کوڤی و طیور و وحووش ل وی جەما بووین، کەویا عید کری حەموو شا بوون، مەجنوون چووی ژ دەردێد لەومان خەلاس بوو.

ئەم بێنە ئەحوالی بابی و خزمان؛ [48]ئیجاری وەکو مەجنوون دیسانی چوویی و ب چیایێ کەتی، خزم و ئەقریبا و ئەقوام پێکڤە ب هەڤ کەتن خاص و عەوام، ئەمیر و ئەکابیر حەموو با زینەت و خەمل چوونە مالا بابێ لەیلایی، ژ بۆی خواستنا کەچێ ژ بۆی مەجنوونی. وەکو ئەڤنە گهانە مالا بابێ لەیلای پەیابوویی، جێ ب جێ ڕوونشتن ب ڕەسم و عادەتێد ئەعرابان، ئیعزاز و ئیکراما خوزلێ تبیان کرین، خوارین و ڤەخوارین ئینان. بعد الطعام ئێدی فەتحا کەلامێ کرین و مەرام و مەقسەدا خۆ و هاتنێ ژ بۆی وان بەیان کرین و ڕجا و هێڤیا خوە ژێ [49]گۆتن کو ئەم هاتینە هێڤیا خزماتیێ. وەکو بابێ لەیلای ئەڤ

خەبەرا سە کری، قبول نەکرین. ئێدی ئەو جەماعەت پوشمان و مەئیوس ڤەگەڕیان و هاتنە مالێد خوە و ئەڤ خەبەرا وەکو گهایە مەجنوونی، ئەو ژی زێدە موکەددەر بوویی دەشت و چیا دانە بەر خۆ و ژ مەقسوودی نائومێد بوویی و سەودا هەوا ئەڤینی ل وی غالب بووی، ئێدی دائیمەن ل چیایێ ساکین دبوو.

ئازادکرنا مەجنوونی یە گرتی د قەیدیدانی و کەتنا وی یە زنجیری و دیتنا لەیلایێ یە

گاهـ گاهـ ژ بۆی سەیر و تەماشایێ، مەجنوون سەرگەشتە دبوو و دهاتە دەشتێ. [50]رۆژەکێ مەجنوون د ڤی حالێدانی، بێ ئیختیار دگەڕیا دیت کو نێزوکی زۆمان دوو ئولداش کو گەردنا یەکی دانی زنجیر و سەرێ زنجیری د دەستێد بدانی گرتیە و دکشیتن. مەجنوون بەزی و خوە گهاندە ئەوانە و ژ وان پرسیار کر، گۆ: ئەڤ چ حالە و چ قەید و بەندە و جورم و قسوورا ڤێ چییە؟

ئیجاری ئەوی مرۆڤی جواب دایێ گۆ: ئەڤی بەندەی مرۆڤکی خزمێ من کوشتیە و موفلیس و ژار بوویە، ئیجاری ژ بۆی خوونا من ئەڤە سوال دکتن و ب ڤی وەسیلەیی [51] مال حاسل دبتن.

مەجنوونی گۆتیە وی مرۆڤی، گۆ: ئەوی بەندی یە ڕها بکە و ئەوی زنجیری بینە و بێخە گەردنا من، هەر چ دراڤ و مالی دخوازی دێ ژ بۆی بەرهەڤ بکم، هەر مالی. ئیجاری ئەوی مرۆڤی زنجیرا بەندیی ڤەکری، ئەو زنجیرا ئێخستە ئوستویێ مەجنوونی و مال ب مال کون ب کون مەجنوون دگەڕاند و ساحێب کەرەمان ل وی ڕەحم دکرین و زاف دراڤ و مال دانێ. ب ڤی تەرزی حەتتا کو ئەڤنە هاتنە کونێ لەیلایێ. وەکو مەجنوون گهایە کونێ لەیلایێ ئێدی بێ ئیختیار دەست ب فەریاد و فیغانێ کری.

[52]وەکو لەیلایێ دەنگێ مەجنوونی سە کری، فیلحال ئەو ناسی و بوونا مەجنوونی زانی، لاکین عەیان نەکری، ب خوە ژی بەزی و هاتە سەیرا وی، کری سەد ئاهـ و کەسەر دکرین و ئەو هەر دوو ژ پێش پێکڤە وها حەیران و موشتاق مایبن. فوجئەتەن ڕەقیبێکی مونافیق ب قەرینە ئەڤ حالە دەرك کری، ئەحوال زانی و کریە گازی کو ئەڤە مەجنوونە، هوون ئەڤی بگرین و قەتل بکن، بلانی فەوتا وی ل گەردنا من بتن.

وەکو مەجنوونی ئەڤ خەبەرا سە کری، فیلحال سەرێ خوە ژ زنجیری بدرانی و

ڕەڤی، چوویە چیایێ [53] و چ قەدەر سوار و پیایە پێ کەتن، نەگهانە تۆزا مەجنوونی. دیسانی ئەو چوویە نیڤا طیور و وحووشان و ئەوێد کو پێ لێ کەتبوون ژ جیران یاران ڤەگەڕیان ڤە. بابی مەجنوونی کو ژ دەردان بێ قەرار ڕابوویە چوویە چیایێ و کوڕێ خوە دیت کو جناوەر ل دەوری بەرهەڤ بووینە. بابێ وی چوویە نك و ل تەنیشتی ڕوونشت، ب غەم و ژار و ب مەوەددەت و شیرەت گۆتە مەجنوونی، گۆ: ڕابە ئەم بچین ئەڤ قەدەر ڕیسوایی بەسسە، قەدەرەکی شێر سە کرین، ب خوە ژی ژ قیل و قالێ حەییری. لاکین مەجنوون قەت [54]گوھ نەدایی مەقالی، ئێدی ل وی ناڤی بابێ ل کوڕێ نەزەر دکری، دیت کو ژ ملێ مەجنوونی ناگاھ خوون ڤەرەسیایی ب دەرکەت. بابی گۆتە مەجنوون؛ گۆ: ئەڤە چ حالە و چ خوونە؟

مەجنوونی گۆتە بابی، گۆ: ئەی والید ئەڤە ژ سیدق و ئیتتیحادا ئەڤینێیە، حالێ من دگەل دلبەری موافیقە، کو لەیلایێ دڤێ د مەیدانێ ژ خوە خوون ئەستاندی وەکو نشتەر ل رکی دایی وەکو خوون ژ دەستی لەیلایێ دچتن، ئەڤ خوونا مە ژی ل ڤی دەری جووش و خرووش دکەتن، وهاتیە حەرەکەتی.

وەکو بابی ئەڤ عەجیبە [55] ب چاڤان دیتی، زانی کو ئێدی مەحالە و بێ مومکینە تەدبیرا وی یەقین کر.

خواستنا لەیلایێ ژ بۆی ئیبن سەلامی و دانا بابی و دەست گرتن

بابی مەجنوونی ب وی ماتەم و حالی مایی، بەحسان د ئەحوالی ئیبن سەلامی یە:

ژ ئەمیرێد عەرەبان یەك هەبوو ب نام و شان و خوی زێر و جەواهیر، ئەوی ئەمیری قەبیلە و غولام زاف بووی، قەبا کو نان گهاندبوونە فەلەکان، ئەوی ئەکابیر کو ناڤی ئیبن سەلام بوو، مەیلا عەقدا لەیلایی هەبوو و دەستی خوە ژ ڤی ئارەزوویێ نەکیشایی. ئێدی وی زەمانی ئێدی ئەڤ [56]شۆلا فرسەت زانی، ئیجاری ئەقوام و ئەعوانێد ڤەخوەندی ئەحوال ژ بۆی وان بەیان کری و گۆتە ئەکابیر و ئەعیانان، گۆ: بچن و لەیلایێ ژ بۆی من ژ بابی بخوازین و سەعی و جددی بکن، ئیجاری ئەوان ئەکابیر و ئەعیان ژی بەلێ گۆتی، پێکڤە ڕابووی سواربووین و چووینە مالا بابی لەیلایی و پەیا بووین، ئەوان ژی شەرتێ ئیکرامی بجێ ئینائدین، پاشی خوان و نیعمە ئیعزازی، ئیجاری ئەوان خوزگینان مەرام و مەقسەد بەیان کرین و بابێ لەیلایێ ژی داخوازا وان قبول کری، کەچا خوە [57]لەیلا دایە ئیبن سەلامی ب ڕەسم و عادەت و دەست ڕامووسان و

شیرنی ڤەخوارین و مەمنوون و شا ئەو خوزگین ڤەگەڕیان و بشۆڤە هاتی مزگین ژ بۆی ئینن سەلامی ئینان.

چوونا نەوفەل صەیدی و دینا ویا مەجنوونی و لەیلا ژ بۆی مەجنوونی خواستنا وی و نەدانا بابی لەیلایێ یە

ئەمیرەکی قەوی زێدە مەزین ل وان کەناران هەبوو، کو خوەی زاف لەشکر و مال و خیدەم و حیشەم بوو و مرۆڤکە ساحێب دەرك و ئینساف و گەلەك خوی عیزز و جاه بوو. ئەوی نەوفەلی ژی وەزیرەك ب مەسەل ئاسەفی هەبوو. [58]رۆژەکی ئەمیر نۆفەل مەجلیسا خوە دانی، ژ وەزیری پرسیار کر، گۆ: ئەڤ مەجنوونە کییە و چ مرۆڤکە و ئەحوالێ وی چاوانە؟ ئیجاری ئەوی وەزیری دانا ژی کەیفییەت ئەحوالا مەجنوونی وەکوو بوویی من الاول الی الاخر ژ بۆی ئەمیر نۆفەل قیسسە کر. وەکو نۆفەلی ب ڤی تەرزی پەریشانیا حالێ مەجنوونی سە کری، زێدە غەمگین و مەحزوون بوویی، ئەمر کر گۆ بلانی ئاغالەر و ئەتباعان تەنبیه بکن، دا ئەم بچینە گەڕیانێ. خولاسە ئەمیر نۆفەل دگەل ئیحتیشامێ سوار بوویی و چوویە گەڕیانێ، لاکین مەراما وی دیتنا مەجنوونی [59]بوو. خولاسە قەدەرەکی ل چیایێ نەجدی دگەڕیان و سەیر و تەماشا کرین و ئاخیری ڕاست مەجنوونی هاتن و ئینانە نك ئەمیر نۆفەل، ئەوی ژی زێدە ئاشنایی و دلنەوازی دگەل مەجنوونی کری، وەعد کر گۆ: ئێدی بێ غەم ببە، ئەز دێ لەیلایێ ژ بۆی تە بخوازم و بستینم، ئیجاری ئەمیر نۆفەل مەجنوون ڤرێکرییە حەمامێ و وجوودا وی شووشتن و لیباسێد فاخیرە کرینە بەر مەجنوونی و ئینانە مەجلیسێ و زاد و شەربەت ژ بۆی ئیناندنین. لاکین مەجنوونی دگۆت کو من ئەڤنە نەڤێتن، ئیللا لەیلایێ ژ بۆی من پەیدا کن.

[60] وەکو ئەمیر نۆفەلی ب ڤی تەرزی کەمال و ڕەجا ومەیلا مەجنوونی دیتی، قەوی زێدە ئەڤ شۆلا ل وی دژوار هاتی، حسێبکە کو بالکلیة ژ خوە بێ خەبەر بوویی. فیلحال ئەعیانەکی عالی قەدر تەدارەك کری، ڤرێکرییە چیایێ نەجدێ، نك بابێ لەیلایێ، کو بلانی ب ئەمری خوەدێ کەچا خوە لەیلایێ بدەتە مەجنوونی و هەر چی داخواز کتن ئەز دێ بدم.

ئیجاری ئەو ئەعیانی قاسید بێ خەبەر چوویە مالا بابێ لەیلایێ و سلاڤ و خەبەرێد ئەمیر نۆفەلی بێ نوقسانی حەموو گۆتنە بابێ لەیلایێ. ئیجاری بعد الکلام، بابێ لەیلایێ جەواب دایێ کو ئەڤ شۆلەکی مەحالە، [61] رابە هەڕە ببێژە میرێ عالی قەدر، کو

Folklor û Ziman Cild: 1 Hejmar: 1 Nîsan 2020 ISSN: 2667-6435

مرۆڤ کەچان چەوانی ددەتە وی دین و هاری؟ کو ب زنجیران بەند دکن و ب غەیر ژ ڤی ژی ژنك نادنە دوو مێران، من کەچا خوە ب ڕێدانی دایە ئیبن سەلامی و عەقد ژی بوویە، بلانی سەرفی نەزەر ژ ڤی شۆلا بەتال بکتن، ئەڤە عدیم الامکانە.

لەشکرکرنا ئەمیر نۆفەل و جەنگ کرنا وی یە دگەل بابێ لەیلایێ

وەکو ئەو ئەعیانێ قاسید ڤەگەریایێ و، هاتی، ئەڤ جوابا وەکو بوویی ژ بۆی ئەمیر نۆفەلی بەیان و تەقریر کری، ئێدی ئەمیر نۆفەل هاتە غەزەبێ و ئەمر کری گۆ: بلانی [62]جوندی و پەهلەوان و لەشکری حازر بن، گۆ: مە جەنگ و جیدالە. ئێدی ب ئەمرێ ئەمیر نۆفەل فەردەکی ژ وان نەمایی و دگەل تەدارەك تام چوونە شەڕی.

وەکو بابێ لەیلایێ ژی ئەڤ خەبەرا و هاتنا لەشکرێ ئەمیر نۆفەلی سە کری، ئەوی عەشایر و قەبایلێد عەرەبان ژ ئەتراف و ئەکنافان بەرهەڤ کری، ژ دوو کەناران ئەوان دوو لەشکرێد عەزیمە بەردایێ یەك و دوو سەف گرێدایی دەست ب شەڕ و دەعوایێ کرین و شەڕەکی مەزین بوویی. نۆفەل غالب بوو، لاکین مەجنوون ژی د وی شەڕێدانی دگەل وان بوو، وەکو مەجنوون دیت کو قەوم و قەبیلەیا لەیلایێ دکوشتن و تەلەف [63] دبوون، مەجنوون زێدە حەزین دبووی و دەست هلانی ژ بۆی لەشکری کەناری لەیلایێ دوعا دکرین: یاڕەب تو لەشکرێ بابێ لەیلایێ غالب بکی، دا لەیلا مەحزوون نەبی، شا ببتن. ئیجاری دوعا مەجنوونی قبول، حسێبکە دوو لەشکر ژ یەك و دوو جودا بووین، لاکین مەجنوون مایی دنێڤا لەشکرێ بابێ لەیلایێ.

ئیجاری ئەو گرتن و ئەسیر کری، دگەل خوە برین و شیر کێشایی قەسدا هیلاکا وی کرین، لاکین هندك مرۆڤ ڕازی نەبووی. حاسلی مەجنوون دگەل خوە برینە نك خوە. وەکو سوبە بوویی تیکرار [64]دیسانی دوو تەرەفان مەیلا جەنگێ کری، کەناری بابێ لەیلایێ جەواب ژ بۆی نۆفەلی ڤرێکرین: مەجنوون بوویە ئەسیر ئەگەر تو ژ نووڤە شەڕی دگەل مە بکی، ئەم دێ مەجنوونی بکوژین، لەورانی ئەوە باعیسی فیتنە و فەسادی. ئیجاری ئەمیر نۆفەلی سولح کری، گۆ: هوون بچن مەجنوونی بەردین، ئێدی مە دگەل وە شەڕ نین، هوون دزانن دگەل لەیلایێ مە شۆل پێ نینن.

داوەتا ئیبن سەلامی و برنا لەیلایێ و دەست نەدانا وی یە

پاشی ڤی شەڕی ئێدی لەیلا ژی ب حوسن و جەمالێ مەشهوور بوویی، ئیجاری ب زوویی [65]ئیبن سەلام نامە و جەواب ژ بۆی بابێ لەیلایێ ڤرێکری و دەستوورا ئیزنا داوەتێ ژ وی خواستی، وەکو بابێ لەیلا ژی مەکتووب خوەندی، دەستوورا داوەتێ دای، ئێدی قاسید ب مزگین ڤەگەڕیای و چووی جەواب ژ بۆی ئیبن سەلامی بەری، ئەو ژی دکەتە تەدبیر و تەدارەکا لەوازیماتێد داوەتێ. حاسلی تەدارەکەکی قەوی زێدە ئەمیرانە کری ژ ئەنواع ئەشیایێد مەقبوولە و موعافە و شەوشەبین ڤرێکرین، ئەو ژی چووینە مالا بابێ لەیلایێ و ل وی دەری ژی پاشی ساز و سۆز و ئیکرام و عیزەتی تەدارەکا بووکێ کری، خەیل [66]بدەرئانین و دیانە ڕێ، مەگەر مەجنوون خەبەردار بووی کو لەیلایێ دبەن، مەجنوون بەزی و هاتە پێشیا خەیلێ و کرییە فەریاد و زاری و دگریا و دگۆتە لەیلایێ گۆ؛ تە تەرکا مە کری و چوویی واوەیلا ل من، ئەز مایمە ب تنێ ل چیان و، دەرد و غەمێد من دوو چەندان بووی، ئەز مایمە مەحرووم و تو دچی ویسالێ، لەیلا ژی د محافیدانێ ب خەف ئاه و فەریاد دکرین، لاکین چ چارە؟

وەکی خەلقی ب ڤی تەرزی هەوار و گازیا مەجنوونی دیتن وەلەوەلە و شەماتە دنێڤا داوەتیاندانی پەیدابوویی، سوار و پیا بەردانە مەجنوونی ئەو ژی [67]ڕەڤی و چوویە چیایێ نەجدی، حاسیلی نەگهانە مەجنوونی، ڤەگەڕیان و لەیلا ئینانە مالا ئیبن سەلامی و دە ڕۆژان بوویە سوور و سروور و داوەت. وەکو عرووسی تەمام بوویی، ئیبن سەلام چوویە کردەکی و دگەل لەیلایێ مولاقی بوویی، خەبەردان ئیجاری لەیلایێ گۆتە ئیبن سەلامی کو ژ دوور ڤە دگەل من خەبەر بدە لەورانی ژ مێژە کو ژ پەریان یەك عاشقی منە، ئەڤ ژ پشیڤە وسطایە ئەگەر تو نیزوکی من ببی دێ تە ژی و من ژی تەلەف و زایع بکتن، ئەحوال ئەڤەیە حەتتا چارەیکی پەیدا دکن، سەبر بکە ب دەعوەت و یاخو ب دەرمان [68]دەفعا ڤی پەریێ ببتن، ئێدی ئەز یا تەمە.

خولاسە ب ڤی حیلەیی لەیلایێ ئیبن سەلام ساکین کری تەسلیما ویسالێ نەکری. ئیبن سەلام ژی مەحزوون مایی و ئارەزوویا ویسالێ، لاکین ژ بوونا پەری دترسا گۆیا دێ چارەیکی ل دەفعێ بکتن.

گەیشتنا مەجنوونی ل عەیاری پەزی و دیتنا دیا لەیلایێ یە ب پەنهانی

ئیبن سەلام ئێدی کەتە تەدبیر و چارا پەرێ، لاکین بەحسا مە د ئەحوالێ شڤانێ، مەگەر ئەوی ئیبن سەلامی شڤانەك هەبوو کو پەزێد وی دچراندین، ئەوی شڤانی ژی قەوی خوەش بلوورەك دگۆت، حەزین و موئەسیر دەما کو [69]د چیایێ ئەوی شڤانی ئیبن سەلامی بلوور دگۆت. مەجنوون دهاتە نك وی و گۆهداری دکری و دکرە زاری. ئێدی ئەوی شڤانی پرسیار ژ ئەحوالێ مەجنوونی کری، ئەو ژی سڕڕا خوە و حالێ عیشقێ گۆتە شڤانی. وەکو شڤانی ئەحوالی وی زانی، ڕەحم ب حالی وی هاتی، ئینا پەزەك سەر ژێ کری، عەیار بدر ئانی و پاشماو عەیار کیشان سەرێ مەجنوونی وەکویا تەبدیل کری مەجنوون دگەل خوە بری یە زوما لەیلایێ. وەکو مەجنوون فکری و لەیلا دیت عەقل ژ سەری ڤرێ دکەت وەکو کیژان وەکو خەلقی کون [70]ئەو سوورەت ب ڤی تەرزی دیتن و کیژ حسێب کرین. خولاسە لەیلای ئەڤ بەحسا زانی و ب دەرڤە هاتی، ئەوی و مەجنوونی یەك و دوو ناسین و حەتتا سوبەیی هەڤدوو دیتن و ل یەك و دوو نەزەر دکرین، ئێدی سوبەیی مەجنوون چوویە نیڤا پەزێ، دین و بێ هۆش بووی و لەیلا ژی ژ شۆڤە ب دەرد مایی.

مرنا بابێ مەجنوونی و هاتنا وی یە سەر مەزاری ب شایی و کەیف

بابێ مەجنوونی پیر و ئیختیار و ڕەنجوور بووی، ژ غەم و ئەلەما کوڕێ بێ کەیف بوویی، دە ڕۆژان ساحێب فیراش بوویی، پاشی ڕیحلەت کری چوویە ئاخیرەتێ [71] ئیجاری ئەو جەنازە بری و دەفن.

مرۆڤەك یارێ مەجنوونی هەبوو کو دائیمەن جەواب ژ بۆی مەجنوونی دبرین، ناڤی زەید بوو. فیلحال ئەوی جەوابا مرنا بابێ مەجنوونی ژ بۆی وی بری، ژ مرنا بابی ئاگاهـ کری، مەجنوون وەکو ئەڤ خەبەرا سە کرێ، ژ چیایێ پیا بوویی هاتە سەر مەرقەدا بابی و عادەتا شین و ماتەم کری. شەڤەکی ل وێ دەرێ مای. سوبەیی دیسانی مەشیایی چوویە چیایی. وەکو ل وی دەرێ ساکین بوویی ناگەهـ سوارەك پەیدابوویی، نامەیەك دایە دەستی مەجنوون، ئەو ژی فکری و لێ نەزەر کری، گۆ لەیلایێ ژ بۆی وە سەرخۆشی نوسیە [72]و هندەك دل مەنایی و تەسەللا داینە مەجنوونی، گۆ: موورادا مە د دنێ نەبوویی، ئەلبەتە د ئاخیرەتێ دبتن و پرسیارا حال و غەم و غوسسەیێد مەجنوونی کرییە. ئێدی مەجنوون ژ ڤی نامەیێ خوشحەول بوویی، ئەوی ژی ب زمانێ سلاڤ و دوعاخوانی ل وی سواری قاسید کری، برێ کر عەود سە کری.

چوونا دا مەجنوونی یە نك وی و بێ ئەمری كرنا مەجنوونی ل دایی یە

پاشی چوونا قاسیدی، مەجنوون ل سەرێ چیایێ دگەڕیای، چاڤێ وی ب دا و خالێ كەتی، ئەو دیتن، فیلحال گری و چوویە دەستان و عوزرا خوە ژ وان [73]خواستی. ئیجاری دایێ گۆتە مەجنوونی گۆ نە بەسسە كو تە چكرێد كرینە خون بابێ تە مەرحووم بوویی، تو مایی، ئێدی ب غەیر ژ تە، واریس چو نینن، ئەڤ قەدەرە مال و گەنج هەین، ئێدی ئەڤ جنوونی ژ بۆی تە شەرمە.

وەكو مەجنوونی ئەڤ جەوابنە سە كری، ئەسلەن جەوابا یەكی نەدایی، ژ نك وان ڕابوویی بەرا خوە دایە چیایێ و گۆتە دایێ گۆ: تەركا یارێ مەحالە و بێ مومكینە.

وەكو دایێ مەجنوون ب ڤی تەرزی دیتی، ئێدی ئەو ژی ژ دەردان نالی و كەت و بێ هش ل وی دەری مایی، ئاخیری ل چیایێ دایی ژی جان دایی فەوت بوویی، ئینان ئەو ژی [74]دەفن كرین.

پاشی مەجنوون هاتی ل وی قەبری فكری و زانی كو ئەڤە دا وییە فەوت بوویە. ئیجاری ئێدی زێدە دەست ب گری و زاریێ كری، فەریاد و فیغان گهاندە ئاسمانان و ب خوە ژی ڕووس و طازی بێ عەقل و هش ل چیایێ دنێڤا حەیوانان گەڕیان دگەریایێ.

قەسدا ئیبن سەلامی ب قەتلا مەجنوونی و دەفع كرنا كوڤیان ژ سەر وی

خولاسە باب و دایێد مەجنوونی هەر دوو ژی فەوت بوویی. ئێدی خەبەرا مە د بەحسا ئیبن سەلامی دگەل لەیلایێ. وەكو ئیبن سەلام فكری كو لەیلا [75] ئەوی ناحوببینە و قبول ناكتن ویسالی نادتە وی و ژ ڤی شۆلی عاجز مایی، زانی و دەرك كر كو سەبەبا ڤی مەنعی مەجنوونە و ئەو هەر دوو یەك و دوو دحوببینن. لەورانی لەیلا ویسالی نادتە وی. ئیجاری ئیبن سەلامی عەزم و جەزم كری و چەندەك ژ ئولداشان هەلدایی ب چەك و سیلاح قەسدا چیایێ كری، ب مەراما قەتلا مەجنوونی چوویی كو ئەوی جنوونی بكوژیتن، بەلكو لەیلا ڕامی وی ببتن.

خولاسە هاتە چیایێ و قەسدا قەتلا مەجنوونی كرین، لاكین زاف جناوەرێد دڕندە ل ئەترافێد مەجنوونی هەبوون [76]ئەوان جناوەران جێ بجێ هجومی ئیبن سەلام و مرۆڤێد وی كرین و ژ هەڤدو بەلاڤ كرین و زاف ژ وان تەلەف كرین. حەتتا ئیبن سەلام ب

خوە ژی قەتل کری، کەرکەر ب وی هیلاك بوو و مرۆڤێد خەلاس بوویی، ڕەڤین و جەواب ئینان مالان کو ئەڤ عەجیبە قەومی جناوەران قەسدا مە کری و ئەم ژ یەك و دوو تار و مار کرین و هندە نەفەر مرۆڤ کوشتن و ئیبن سەلام ب خوە ژی پارە پارە کری تەلەف کرین. ئێدی ئەهلێ وی و قەبیلەیێد وی دەست ب شین و ماتەمێ کرین. لەیلا ژی ئەگەر چ ظاهیرەن شین دکر، لاکین [77]د باطینداێ لەیلا شا دبوو کو ئیبن سەلام هیلاك بوویی، ئەز ژی خەلاس بووم، دقەومە کو بەلکو وەسلا من و مەجنوونی ژار ببن.

مولاقی بوونیا مەجنوون دگەل لەیلای و خەبەردانا وانن

حاسلی د پشتی هیلاکا ئیبن سەلامی، لەیلا موددەیکی ل مالا خوە سەکنی. پاشی هاتە دلێ وی؛ گۆ: لازمە دا ئەز جارەکی بچمە نك مەجنوونی کانێم کو ب چە حالییە، ئەو جگەر خوون؟ ئیجاری لەیلایێ یەك ژ مەحرەمێد خوە گازی کری، ڤرێکرینە نك مەجنوون گۆ هەڕە ببێژە مەجنوونی؛ ئێدی بلانی غەمان [78]نەکە، ئەحوال ئەڤەیە ساکین ببە.

ئیجاری ئەوی مەحرەمی قاسید فیلحالی خوە گهاندە نەجدی و مزگین دایە مەجنوونی، گۆ: تو خوەش ببە ئیبن سەلام فەوت بوویی، ئێدی ئەلەم و کەدەران مەکە، لەیلا قەوی کەیف خۆشە و ئەڤ جەوابە ژ بۆی تە هناری و ب خوە ژی مونتەزیرێ دیدارا هەوەیە.

وەکو مەجنوونی ئەڤ مزگینە سە کری، ئێدی بێ مەجال بوویی، ب سروور و کەیفە بلند ڕابوویی قەسدا کەناری زووما لەیلایێ کری. وەکو هاتە نیزوکی زوومەیێ و چاڤ ب بۆی ئاڤاهمای کەتی، ئێدی مەجنوونی [79] بیلا ئیختیبار دەست ب گازی و زاری و فیغانێ گری و ژار ژار کری. وەکو لەیلایێ صەدا گرینا مەجنوونی بهیستی، دەنگ ناسی و ب دەرڤە هاتە نك مەجنوونی، ئەو هەر دوو عاشق و مەعشووقێد یەك و دوو دیتن و حسێبکە ژ پێش یەك و دوو ڤە مەست و لایعقل بووین و ب ئیشارەت و ڕموزێد عاشیقانە حال و کەیف پرسانی کرین و ل یەك و دوو عەرزی ناز و موحیببەت کرین. قەدەرەکی ئەو هەر دوو طالیب و مەطلووب ب ڤی تەرزی ژ پێش هەڤدوو ماین و پاشی ناس پەیدابوویی، ئەو ژ یەك و دوو جوداکرین، مەجنوون [80] دیسانێ مەجنوون ئێدی زێدە حەزین و غەمناك، ڕێیا چیایێ نەجدی گرتی ب گرین و زاری و فەریاد ژاری چوویە چیایێ و، لەیلا ژی ڤەگەڕیایێ هاتە کونێ خوە. لاکین د پشت ڤی مولاقاتی ئاگرێ عیشقا مەجنوونی زێدە د لەیلایێ ئەسەر کری. وەکو هاتە مال، ئێدی فیلحال تبدیل المزاج بوویی، ب وی

غەم و ئەلەمێ ناخۆش کەت و ڕۆژ ب ڕۆژی مەرەضا وی شەدید بوویی، زەعف لێ غالب بوویی، هەر چەند باب و داییێد لەیلایێ حەکیم و موعالیج ئینانە سەر لەیلایێ و دەرمان و داروو داینە [81]لەیلایێ، لاکین چارە نەبووی. لەورانی ئەلەما ڤینێ ئێدی ژ کەزەبێ شۆل کربوو، ئەو لەیلایێ ژار و بلاکش ب دەردی عیشقێ ڕووح تەسلیم کری، جانێ وی ژ دنیایێ پەروازی، ئەوجا ئاخیرەتێ کری فەوت بوو و ژ قەبایلێ عەرەب و باب و داییێد لەیلایێ شین و ماتەم و گریە و زاری چوویە فەلەکان.

ب ڤی تەرزێ ب نامورادی و ب ژاری مرنا لەیلایێ ل حەموو کەسی دژوار هاتی، بێگانە و ئاشنا ژ بۆی مرنا لەیلایێ مەحزوون بووین. ئیجاری [82]ب ڕەسم و عادەتێد عەرەبان، تەجهیز و تەدارەکا نەعشا لەیلایێ کرین و ب نەوحە و زاری و شین و ماتەم جەنازا لەیلایێ ئینان ل دامەنا چیایێ نەجدێ ئەو ب لاشێ موحیببەتێ دەفن کرین و هاتنە مالێد خوە.

ئیجاری ئەو یارێ صادقێ مەجنوونی کو ناڤی زەید بوو و دائیمەن دچوویە نك مەجنوونی و دهات و پرسا ئەحوالێد مەجنوون گاھ گاھ دکری و، جەواب ژ بۆی وی عاشقێ زار دبر. دیسانی ئەو زەید ب خەبەرا مرنا لەیلایێ چوویە نك مەجنوونی و ئەو ل چیایێ دیت. [83]ئیجاری زەیدی گۆتە مەجنوونی؛ گۆ: ئەی بەلاکش ئێدی بەتالە فەریاد و فیغان، بێ فایدە زەحمەتی مەدە خوە، ئەو یارێ کو تو ژ بۆی دگری، سەرێ تە خوەش، ئەو سەدەقەیێ سەرێ تە بوویی، یانی لەیلا ژ دونیایێ کۆچ کر، ئێدی گرین و زاری بێ وەجهە. مەراما زەیدی ژ ڤی جەوابی ئەو بوو بەلکو مەجنوون خەبەرا فەوتا لەیلایێ ببهیستن ئێدی فەراغەت ژ جنوونێیە بکتن و بێتە مالا خوە.

وەکو مەجنوونی مرنا لەیلایێ سە کری وسانی فەریاد و فیغانەك ڕاهشتی، کو دار و بەر و چیایێ ب خوەدێ [84] و طیور و وحووش حەموو دگەل حسێبکە هاتنە گرینێ و فیغانێ، قیامەت کویا ل سەری مەجنوونی و چیایێ نەجدی ڕابوویی. ب گرین و زاری و ئاھ و نالە بێ ئیختیار هاتیە سەر قەبرا لەیلایێ و ئەو جناوەرێد کو دگەل وی ئونس گرتبوون، ئەو ژی ژ مەجنوونی جودانەبوویی هاتنە ئەترافێد قەبرا لەیلایێ. ئێدی مەجنوون وەکو گھایە سەر قەبرا لەیلایێ خولی ب سەری خوە وەردکر و قەبرا لەیلایێ حمێز کری، دکرە فەریاد و فیغان.

خولاسە ب ڤی تەرزی شەڤ و ڕۆژەکی لایعقل قەبر حمێز کری.

[85]ئاخیری هەمان ل سەر وی قەبری، مەجنوونی ژی جان دایی ڕووح تەسلیم کری، چوویە دارولبەقایێ و ڕووحێد مەجنوون و لەیلایێ گهانە یەك و دوو و پێکڤە موتتەسیل بووین ژ دارێ دنیایێ ئیرتیحال کرین. ئێدی ئەقوام و قەبایلێد عەرەبان وەکو ب ڤی تەرزی صیدق و محەببەتا ڤان دوو عاشق و مەعشووقان دیتی، ئافەرین سەد ئافەرین کو تێ تەحسین کرین و مەجنوون ژی غوسل و تەدارەك کری، هەمان ل نك قەبرا لەیلایێ نیزوکی وی دەفن کرین و پیلەکی [86]زاف حوزن و شیعە و ماتەم ژ بۆی وان دوو مەزلوومان گرتن و قەبرێد وان نها ژی دیسانێ ل دامەنا چیایێ نەجدێ مەعلوومە و بوویە زیارەتگاهـ و، ئەڤە قسسەیا ژ وان یادگار مایی. هندە زەمانە ئەو بۆرینە، لاکین ئیسم و شوهرەتێد وان دنێڤا عەوامێدانی هەیە و باقی بەلکو حەتا ڕۆژا حەشرێ ژی بمینیتن و، ئەڤ حیکایەتا ب زمانی فارسی و تورکی هاتیە گۆتن، قەوی زێدە ڕەنگین و مەقبوولە، ئەڤە ژی تەرجەمەیا لیسانێ ڕەوەندییە، کو موختەسەر بەیان بوویە. ئێدی[87] قنج جەنابێ خوەدێ تەعالا ب حەقیقەتێ حالێ دزانیتن.

والله اعلم بالصواب، تمت ترجمة لیلا مجنوون، کوردی

1274

کتبت لاجل میر ژابا بیگ

نمونەیەك لە دەستخەتەكە

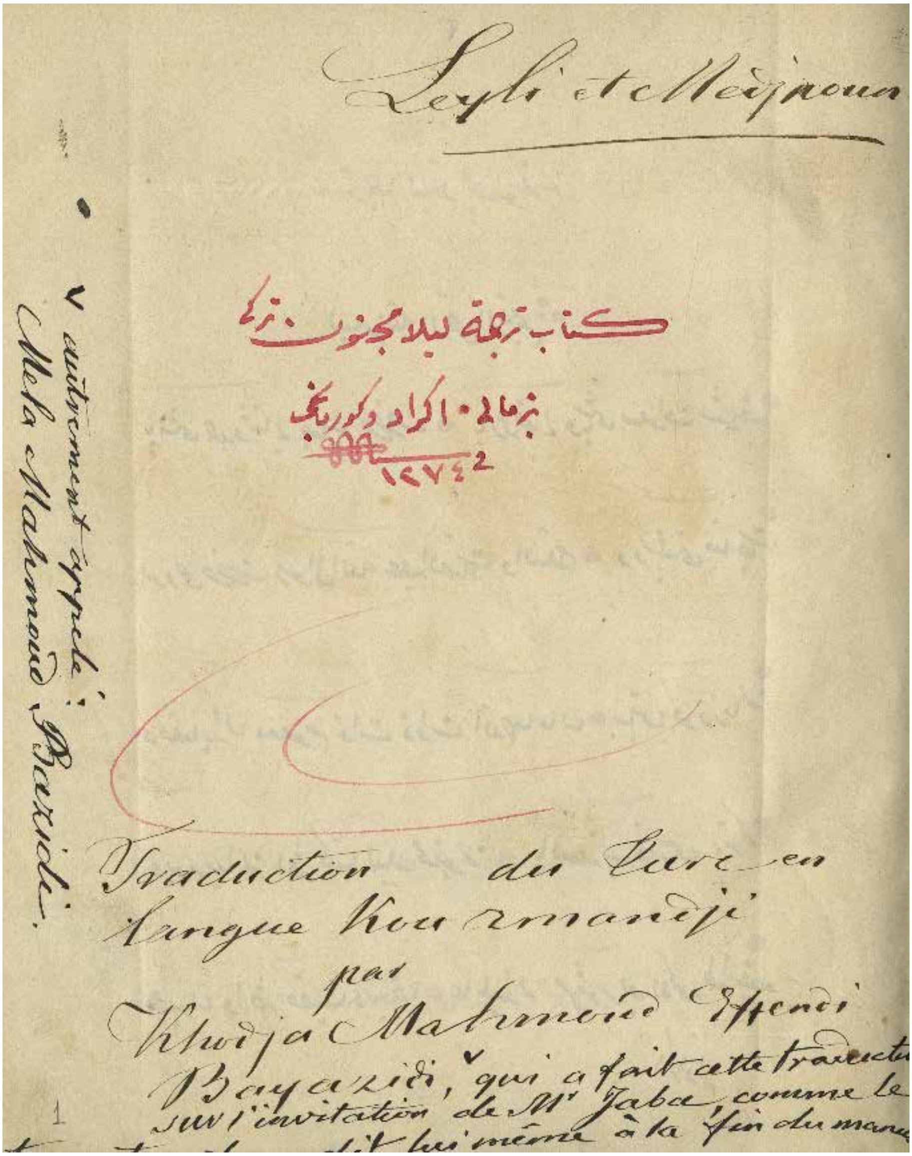

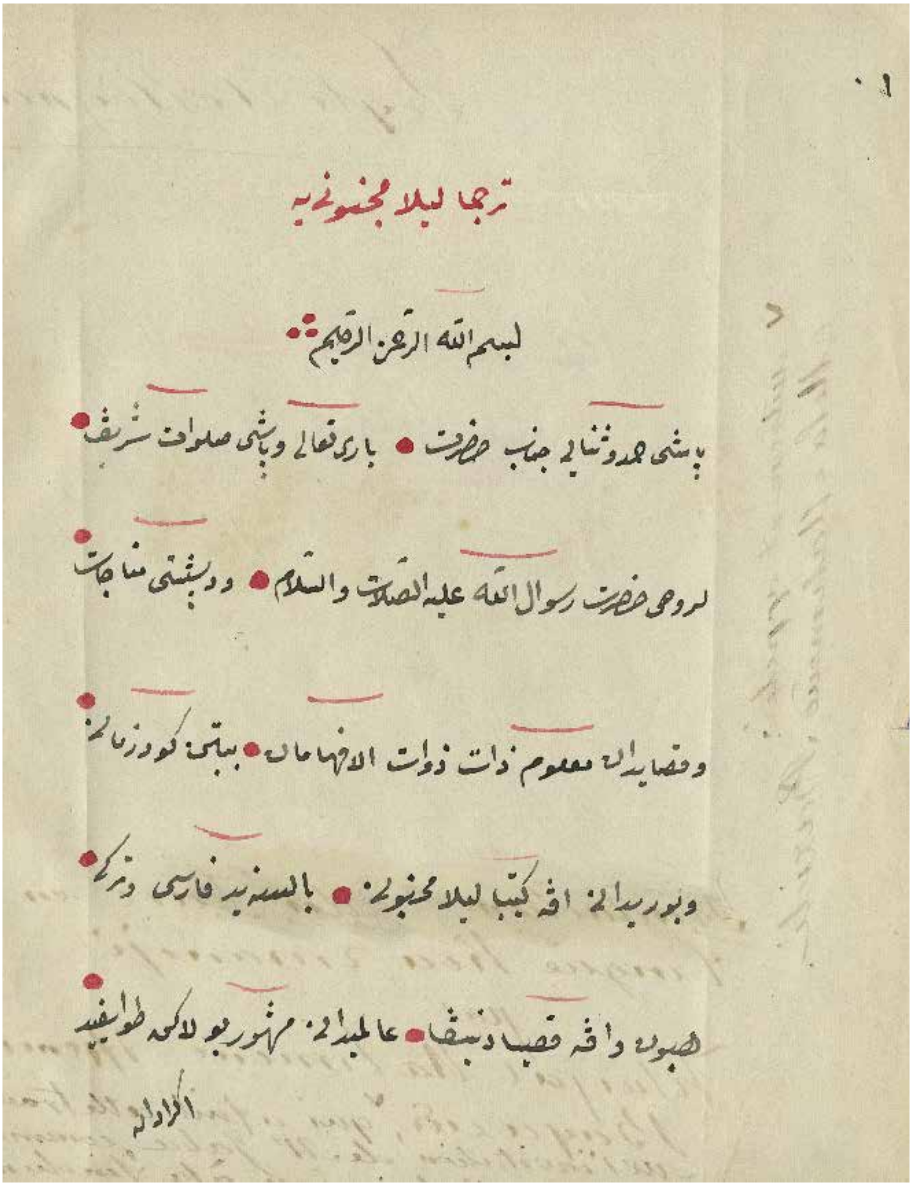
١

ترجما ليلا مجنونيه

بسم الله الرحمن الرحيم

پاشی حمد و ثنایێ جناب حضرت ● باری تعالی و پاشی صلوات شریف ●

لروحی حضرت رسول الله علیه الصلاة والسلام ● و دبێشتی مناجات ●

و قضایێ ان معصوم ذات ذوات الافهام ان ● ببتی کو درزمان ●

و بووریدان اقه کتب لیلا مجنون ● بالسنه یێد فارسی و ترکی ●

هبوون وا قه قصب دنبقا ● عالمیدان مشهور بو لاکه طوایفید

اکرادان

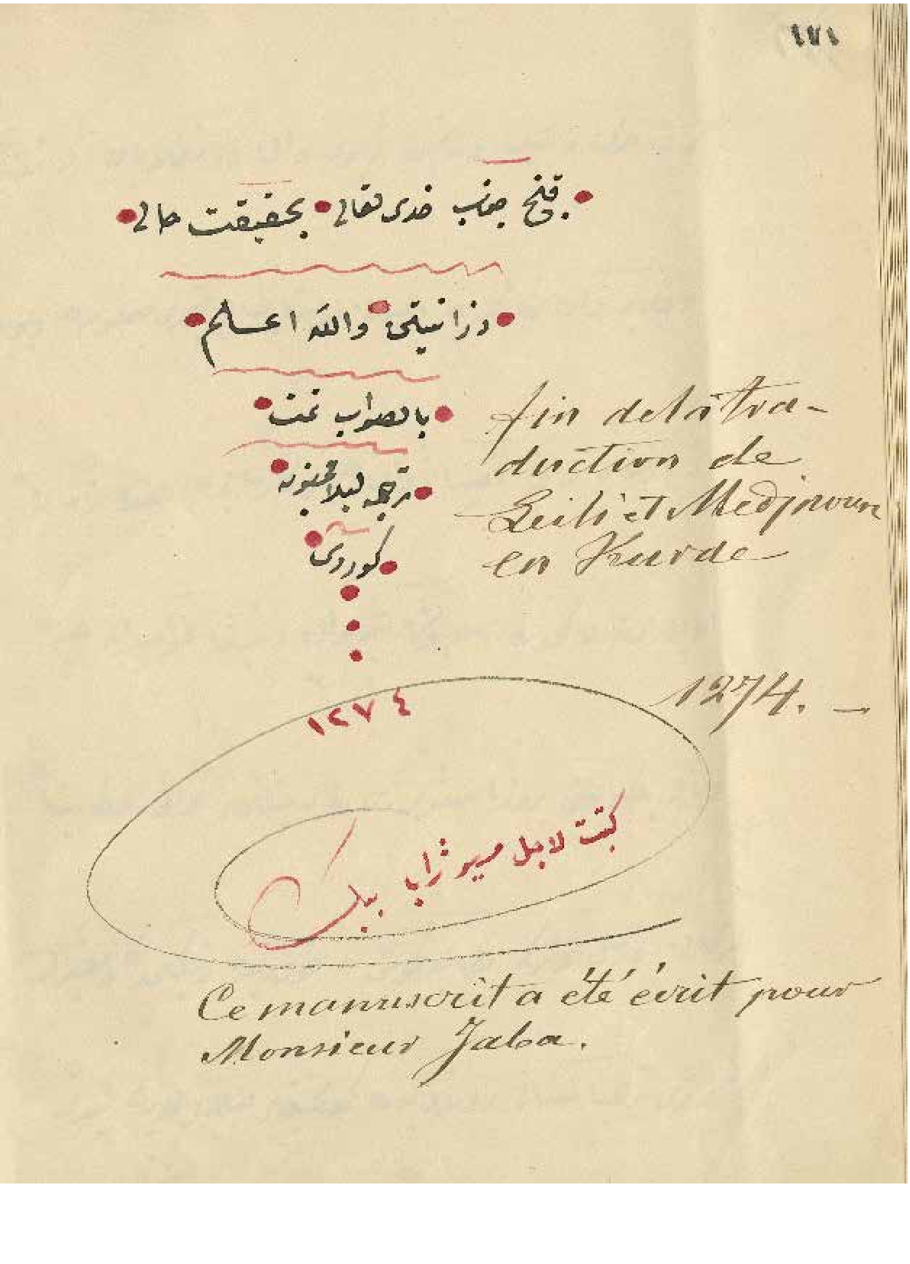

Folklor û Ziman Cild: 1 Hejmar: 1 Nîsan 2020 ISSN: 2667-6435